

יח"א וישמע יתרו בהן מדין חתן משה * וישמע יתרו רבא דמדון חמוהי

לקט בדור

רשי"י

(א) אין פירושו מה שמע ומה לא שמע, שהלא הכתוב העיד ששמע את כל וכו', אלא מאחר שאמר הכתוב את כל אשר עשה וכו' כי הוליא וכו', הרי שמוך מיליאת מנרים שמע עוד אשר עשה ה' (וחסר וא"ו של וכו' הוליא, שאל"כ אלא כי הוליא הוא פירושו של את כל אשר עשה, לא היה לו להזכיר פעם שנית "ישראל" ולהשמיע את משה, היל"ל כי הוליא ה' ממנרים - מהרש"א), ולזה אמר הכתוב ויקח וכו' ויבא וכו', א"כ מה זה דבר ששמע חוץ מהוליא אשר הכריע דעתו לבוא אל המדבר לדבק בעם ישראל (דא"ס): (ב) במכילתא (וכן הוא בגמ') וז"ל, מלחמת עמלק שמע שהיא כתובה בצדו (פי' דרש סמוכין) דברי ר' יהושע ר' אליעזר אומר מתן תורה וכו' רבי אלעזר אומר

(ח) וישמע יתרו. מה שמעו שמע" וצא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" (מכיל' - זכח"ס קט"ז): יתרו. שבע שמות נקראו לו" רעואל יתרו חובב חזר קיני פועיאל, יתרו על שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה (כ"ה), יתרו לכשנתגייר* וקיים המלות הוסיפו לו אות (אחת על שמו), חובב שחבב את התורה (מכיל' - תנח"י), וחובב* הוא יתרו, שנאמר (שפי"ד י"ה) מבני חובב חותן משה (ספרי במד' י"כ"ט), ויש אומרים רעואל חביו של יתרו היה, ומה הוא אומר (ג' י"ה) ותצאנה אל רעואל חביו, שהתיקנות קורין לחביו חביון חבא וכו' (ספרי סו): חתן משה. כאן

דמשה ית כל וקישרא עמו

1

היה יתרו מתח היה משה חו וישב אל יתרו שקול משה כן עשה. להס* שיעו נוסחאות: עשה א ואברהם, שעלם ש אמר כשנתגייר, אחר קצת, שאה" ומקורו ממקום ג מי שיהיה הקורל ולמד מה שאמרו בדרך זה נתיישבו רש"י הם כמו ש יואמר משה אל ר חותן משה, ובפ' הוא גיסו של מנ משה (ורש"י לא קושיא זו שאה"ג ביניהם ופירושו ה שהכתוב מספר עונותיו ומדת של משה היה הו דיבור זה מפרש משה רבע"ה (ר) לישראל ומשה צו אמר פסוק אחד

קריעת ים סוף שמע וצא שבעה שנקרע ים סוף נשמע מסוף העולם ועד סופו שנאמר וכו' ושמע וימם לבצט ולא קמה עוד רוח צאש מפניכם עכ"ל, ורש"י לירף דעת ב' התנאים ולא אמר "דבר אחר" כמנהגו, משום שסובר שאין פלוגתא אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא הביא דעת תנא השלישי שאמר מתן תורה שמע, הגם שרש"י בעלמו סוחם כמה פעמים כמ"ד יתרו אחר מ"ח צא, אעפ"כ מאחר דפליגי תנאי השמיטו (מ"ל), וטעם ר' יהושע שמתחמת עמלק הכריעו לצא, אפשר שירא לנפשו שלא יארע למדין כמו שאירע לעמלק והוא בתוכו (ובתחמת כן אירע להם) לזה עזב אותם (ז"י), או אפשר שכל מה שאירע לפרעה ולמנרים אפשר לתלות שהיתה על רשעתם ועל מרדוכם נגד הקב"ה, אבל מעשה עמלק מעיד על חנינת ישראל ומשה, לזה חשק לדבוק בהם, ולקצרה זו יש ראייה מלשון הכתוב שאמר עשה אלהים למשה ולישראל עמו (אדה"ח): (ג) רבו הפירושים על מאמר זה, ומה שאספתי ולקטתי בעהשי"ת הוא עו"ה: אין פי' נקראו לו שבני דורו קראו לו כן, אלא התורה הק', פי' ז' שמות אלו נמנאים לו בתורה מפוזרים, פעם שם זה ופעם שם זה, ושם העלם שלו לא נכתב כלל אלא ולכהן מדין שבע צנות, וכשכתב הכותב את התורה מתוארו צו' שמות, כי צאש הזה היו כל ה' תוארים, וכולם מפורשים במכילתא, ורש"י לא הביא אלא ג' מהם לדוגמא, וכמו שעשה בפ' וישב כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף והביא ב' וג' דברים לדוגמא, והשאר עיין במדרש (ואפשר שהמדפיס השמיט חצינו וגו'), ואחר ההלצה הזאת אין עוד קושיא היאך אפשר לומר אחר שנתגייר הוסיפו לו אות, הלא כל עצמו של יתרו לא נקרא אלא על מה שיתר פרשה אחת וזה היה אחר שנתגייר (כן הקשה הלבוש), אין קושיא, שבעת חצינת התורה פעם כתב שמו יתרו שהיה צו מדה זו שיתר פרשה אחת ופעם קראו יתרו שמוך ממדה זו היה צו עוד מדה שנתגייר, וכשתוארו בשם יתרו מודיע לנו צוה ב' דברים שיתר פרשה וגם שנתגייר, ולפי"ז לא יקשה קושיית הרא"ם שממ"י קודם שנתגייר לא היה לו שם יתרו ואחר שנתגייר לא היה לו שם יתרו

אור החיים

(ח) וישמע וגו'. לריך לדעת לאיזה ענין יחסו בייחוס כהן מדין שאין זו מעלה אלא ירידה ומן הראוי ראשונות לא הזכרנה. ואולי כי יכוון שצח האיש צאומרו כהן מדין לומר שהגם שהיו לו צ' בחינות הרמוחות צכהן מדין שהם היותו ראש למדין ואדוק לעבודה זרה" אף על פי כן עשה ב' דברים נגדיים והפכיים לב'

אור בדור

(א) מלך וכומר.

צו חידוש ומנ בתורה אלא צ מדין דבר גדו ועיד על כי ה מדין לומר כל ה, כי לאנשו

משה אברהם וצאה אג"ס - צרכים שנות דבשצב אר הכולא

דְּמֹשָׁה יִתְּ בְּרִי עֶבֶד יְיָ לְמֹשֶׁה וְלִישְׂרָאֵל עַמָּה אֲרִי אֶפְיָק יְיָ יִתְּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה
וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־

רש"י

לקט בדור

היה יתרו מתכבד במשה אנו חותן המלך, ולשעבר
היה משה תולה הגדולה בחמיו, שנאמר (ד' י"ח)
וישב אל יתרו חותנו (מכילי): למשה ולישראל. ה'
שקול משה כנגד כל ישראל (ס): את כל אשר
עשה. להס* ציריפת המן" וצבאר ובעמלק: כי
שינוי נוסחאות עשה אחרים.

ואזין כאן אלה ו' שמות, אבל לפי האמור אין קושיא, גם אין
סמירה לרש"י במה שפירש כאן טעם יתרו שנחגייר וצפ'
בהעלותך אמר טעם יתרו שיתר פרשה, שעיקר החומר בשם
יתרו הוא מה שיתר אלה שניתוסף בו עוד מואר, לזה כאן
שחשב יתרו וגם יתרו לא אמר אלה מה שנחוסף, אבל שם
שלא חשב אלה יתרו אמר עיקר הטעם, ואין זה כמו אצרכם
ואצרכם, שעל שמו היה אצרכם ועמה נשמנה על שמו לאצרכם ואין עוד אצרכם, וממלא שדייק רש"י בלשונו לכשנחגייר ולא
אמר כשנחגייר, שלא בשעה שנחגייר הוסיפו לו, אלא בשביל אותו זמן שנחגייר. ואפשר להוסיף נוסח על זה ולומר באופן
אחר קצת, שאה"י בני דורו קראו אותו בכל ו' שמות הללו, אך דבר ידוע הוא ששמו של אדם אשר אביו נותן לו שורשו
ומקורו ממקום גבוה הוא, והוא כמו רוח נבואה שניתן בדעתו לקרות שם בנו כשם נפשו, וזה לא רק לאביו ישראל, אלא יהיה
מי שיהיה הקורא, כגון עגלון מלך מואב לרות בתו, או בתיא בת פרעה למשה או תרח לאצרכם בנו עליון וגבוה מאד, לא
ולמד מה שאמרו חז"ל בזה"ק בכוונת חובת משה, ולפי"ז היו כל ה' שמות רוח נבואה, והעידו על זה חז"ל במכילתא, וגם
בדרך זה נתיישבו כל הקוסיות ממש באופן שכתבנו, ודרך זה יהיה נוטה לדרך דרוש או רמוז או סוד, אבל פשוטות דברי
רש"י הם כמו שאמרנו בלי ספק, ואח"כ הקשה רבינו כמקשה על עצמו שאמר ו' שמות הלא צפ' בהעלותך אמר הכתוב
ויאמר משה אל חובב בן רעואל המדיני חותן משה, אח"כ ממ"י מי הוא חותן משה, חובב שדיבור אליו, אח"כ רעואל אביו אינו
חותן משה, וצפ' שמות כתיב ותבאנה אל רעואל אביהן, וזה יכריחך לומר שרעואל הוא חותן משה וחובב שדיבר משה אליו
הוא גיסו של משה בנו של רעואל חותנו, לזה אמר שלא כן הוא, כי אין להכחיש פסוק מפורש בשופטים מבני חובב חותן
משה (ורש"י לא מתקן מה יהיה עם רעואל, ואפשר שרעואל המדיני היה אביו של רעואל סמס), והיש אומרים סוברים מכת
קושיא זו שאה"י לא נכתב בתורה רק ו' שמות לחותן משה ורעואל אביו היה: (ד) חותן משה או חותנו אין שום חילוק
ביניהם ופירושו אחד להם, אבל מיותר הוא בין כאן ובין שם, ודאי שכל להדגיש ולפאר יחוס זה, לזה שם שהמדובר ממשה
שהכתוב מספר שש אל יתרו הוסיף חובת חותנו לומר שמשה היה מתפאר ומייחס עצמו שיש לו חותן כזה להראות לנו
ענותותו ומדת השמות שלו, וכאן שהמדובר מיתרו ששמע גדולתו של משה וצא אליו הוסיף לומר חותן משה, לומר ששמעו
של משה היה הולך וגדול בכל העולם עד כדי כך שיתרו שהיה כהן מדין היה מתפאר עצמו ביחוסו של משה, ולזה תיכף אמר
דיבור זה מפרש רש"י למשה ולישראל שקול משה וכו', הגם שאינו כסדר הכתוב, לפי שהוא משלוס מאמר זה שמספר גדולת
משה רבע"ה (רא"ם): (ה) הלא לא היו כאן דברים שעשה הקב"ה למשה לבדו ולישראל לבדם, אלא כל מה שעשה עשה
לישראל ומשה בתוכם, ולמה הוציאו מן הכלל (רא"ם), אבל מאומרו בשירה או ישיר משה ובני ישראל אין קושיא, לפי שמשה
אמר פסוק אחד והם עוין אחרי (נח"י): (ו) מדאמר את "כל" אשר, הרי שמע דברים הרבה ואח"כ אמר כי הוציא

אור החיים

בו חידוש ומעלה גדולה באמור כן גוי א' לקובעו
בחורה אלא באמצעות מה שקדם ליחסו בשם כהן
מדין דבר גדול הוא שכהן אומה אחת מהם ובהם
יעיד על כי הכל יפצה פיהם. עוד טעם אומרו כהן
מדין לומר באמצעות כן השיג לדעת כל אשר עשה
ה', כי לאנשים הגדולים יתגלה ויודע הכל בצדק

אור בדור

(ב) פירוש גדולי המלכות. (ג) מה מרבה במיכת כל.

ישראל ממצרים: ויקח יתרו חתן ישראל ממצרים: ב ודבר יתרו

לקט בהיר

רש"י

וכו' והוא רק דבר אחד, ועוד פתח במשה וישראל וצטט אלהים וסיים בישראל לבדם וצטט הוי"ה, והיל"ל כי הו"ה

ממצרים, א"כ בהכרח לומר שצטט הו"ה וכי הו"ה, ופירושו שהן מיניאח מצרים אשר נכלל בתוכו כל המכות וסיים ונפלאות שעשה שפטים במצרים חוץ מזה שמע שעשה ישועות ועונות לישראל, וזה שהוסיף רש"י תיבת "להם" להדגיש דבר זה שהכוונה במאמר הוא מה שעשה להם, ולזה הפך הסדר לפרש קודם למשה ולישראל ואח"כ את כל אשר עשה והגם ששיטת רש"י הוא שגם קריעת ים סוף היה לטובת ישראל כנ"ל, מנא ושייר, שהלא יש דברים חוץ מאלו כגון נתינת התורה ושליח העננים וכו', אלא ודאי מנא ושייר: ז) שהרי סוף כל סוף גם יציאת מצרים הכלה וטובה היא לישראל, ואדרבה היא

אור החיים

יקח בהגדת שבחיו ועוצו ויחדל מדעת מצבו הטוב, אשר לא כן הכוב להכובו, ורשם ה' דתו כי זה האיש הכב את ישראל. עוד ירצה דדקדוק עוד למה הו"ה הכתוב פרט זה של הולאת ישראל ממצרים מכלל כל אשר עשה. ועוד כי הוא עיקר כל אשר עשה ולא היה נריך לפרשה. אכן לזכר כי יתרו מן הסתם ידע חוקף שבית מצרים כאמור בדבריכה (מכילתא) כי אסירי מצרים לא פתחו מעולם, ומה גם לדבריכה (סנהדרין ק"ו, שמו"ר א') שאמרו כי יתרו היה מיועלי פרעה ובקי במצרים ואסיריה, ולזה הגם שישמע כי הו"ה וגו' לא ילדיק הו"ה בלבד, לזה הקדים הכתוב דבר שממנו הלדיק כי הו"ה ואמר וישמע יתרו את כל אשר עשה פירוש כל הנפלאות והנוראות אשר עשה ה' בהלדקה נביא, והוא אומר אשר עשה למשה (והנפלאות שעשה להללתי ישראל) בין ברדיית מחזיק צם בין בהפלאות מהמכות) בין צנם הים וכו' וצוה ידע כי הו"ה וגו', ולזה לא אמר וכי הו"ה (והולת שמיעה כל הנעשה מהפלאים לא היה מזדיק הגם שישמע ששלחם כי לא יאמין ואם יאמין לא יבטח כי יאמר שזו ירדפו אחריהם ואם רדפו ולא יכלו יכינו עוד מחנה וירדפו, אכן צמח שמע כל אשר וגו' הלדיק כי הו"ה. ותמלא כי רבותינו ז"ל נחלקו

אור בהיר

ד) שכתורה למה הו"ה את משה מכלל כל ישראל. (ה) ואם כן יהיה פירוש למ"ד של למשה צביל משה וצביל ישראל, כלומר משום חיצות. (ו) פירוש שפלאו ונבדלו ישראל מהמכות, שלא שלטו בהם. (ז) שאם לא כפירושו, הלא הוא דבר נוסף על כל אשר עשה, והיה לו לומר וכי הו"ה, אלא ודאי שהפירוש באשר שמע כל הפרטים אשר עשה, הלדיק כי הו"ה. (ח) פירוש קריעת ים סוף שזה נחתם ונגמר היליאה. (ט) ודגש תיבת ישראל, וזה המשך הכתובים, אחר שקדם מלחמת עמלק אמר וישמע יתרו, פירוש מלחמת עמלק, וצוה הלדיק שאח כל אשר עשה וגו' היה כדי להו"ה ישראל דוקא, ולא כדי לרדות את מצרים. (י) ולזה הגם שהיה יציאת מצרים ככלל כל אשר עשה, הו"ה מכלל, כדי לסמוך אליו ויקח. (יא) הלא ממנו דיבר, והיה די לומר ויקח את צפרה,

חמוהי רמשה
משה בתר רנ
בנדהא רי שונ
אמר דיר הוית

(ב) אחר שלוד
לך שוב מצו
וגו' וילא אהבן
אמר לו מי הם
צמדין ואלו בני

לשלם לו גמולו (א)
ראשון שצא משה
אלל הקב"ה הלך
שהציא ראצ"ע ז"
לפי שאמר ויקח
אמר שלוהיה אחר
שבחלה מאי קס

חותן משה מלא
שכניחוהו מירו
העמים, אבל
לכפור באמונת.
ותמלא שכל או
ולדד היות יתרו
שירמזו עוד כי
ליקרות כהן מ
חותן משה, וכו
יחוסין שיחסו

אחר שלוהיה
גם דק
רבותינו ז"ל)
עשה וגו"י) נ
שהיה עסוק ב

ובפרט חותן משה
אמר אחר עובה, או

אונקלוס

שמות כ יתרו

ש'לד

שְׁמִיָּא מְלִיקִית עִמְכוּן: כ לָא תַעֲשׂוּן אֵתִי אֱלֹהִי
 תַעֲבֹדוּן גְּדַמִּי דְחַלְוֹן דְּכַסְפָּא וְדַחַלְוֹן דְּרַהֲבָא לָא תַעֲבֹדוּן לְכוּן:
 כַּא מְדַבַּח אֲדַמְתָּא תַעֲבֹד גְּדַמִּי דְכַא מִזְבַּח אֲדַמְתָּא תַעֲשֶׂהֲדִילִי וּזְבַחַתָּא →

לקב בהיר

רש"י

י' ויט שמים וירד (סס): (כ) לא תעשון אתי. לא
 תעשון דמות שמש^י המשתמשים לפני במרום (סס):
 אלהי כסף. צא להזכיר על הכרוזים שאחז עושה
 לעמוד אחי"ש שלא יהיו של כסף, שאם שיתם
 לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלהות (סס): ואלהי
 זהב. צא להזכיר שלא יוסף על צי, שאם עשית ד'י"ט
 הרי הן לפני כאלהי זהב (סס): לא תעשו לכם. לא
 תאמר הרני עושה כרוזים צבתי כנסיות וצבתי
 מדרשות^י כדרך שאני עושה צבית עולמים, לכך
 נאמר לא תעשו לכם (סס): (כא) מזבח אדמה. י'
 מחובר בצדמה, שלא יבנו על גבי עמודים או על
 גבי כיפין* (מכילי - זבחים י"ח), דבר אחר שהיה*
 ממלא את חלל המזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן
 (מכילי): תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו^י לשמי
 (סס): וזבחת עליו. אללו^י (פס"ו), כמו (במד' ב' כ')
 ועליו מטה מנשה, או אינו אלא עליו ממש תלמוד
 לומר (דברי י"ב כ"ג) הכשר והדס על מזבח ה' אלהיך,
 שינוי נשתאות - כפיס - כטיס. * שיהא.
 יהיו מזהב (מ"ל): (גב) מתיבת לכה לצדו דרשו, שמה שאמר לא תעשו אינו מיותר כנ"ל (ג"א), ואין לומר לכה צבתיכם,
 שכבר כתיב לא תעשה לך פסל וכו' (מ"ל), ולפי"ו תיבת אחי חוץ ממה שנמשך למעלה, כשנמשך לומר מושך עמו ג' דברים
 (אחי אלהי כסף) כרוזים של כסף צביה"מ (אחי ואלהי זהב) זהב צביה"מ יותר מצי' (אחי לכה) כרוזים שאחי צביה"כ, וכל
 זאת אפילו שלא לשם ע"ו ולעבדו רק לנוי הוא באיסור לתא דע"ו (בא"י): (ג) אם צנוצב מדקדק מדקדק הלא מעלי שטים
 היתה מנופה בנחושת, והפנימי בזהב, אם מוצח עולמים, הרי כתיב לצדו ואם מוצח אבנים, והביא צ' פירושים, שלפי לשון
 ראשון היה לו לומר מוצח על אדמה, וללשון הב' היה לו לומר מוצח עם אדמה (מ"ל): (גד) פשוט שהמוצח מקודש
 ומיוחד לי, אלא שגם עשייתו יהיה לי לשמי. (גה) זו דעת ת"ק במכילתא וצריך קרא לאשמעיין שדוקא אלל מוצח הכשר
 והראוי מוכל לזבח, אלל כשהמוצח פגום כל הזבחים שנשתטו אללו פסולים (מ"ל):

אור החיים

נסות אחכם כדי שלא תהיה לכם טענה למכ לא
 יצא ה' את כל ישראל, הרי ניסה אותם
 צנבואה^י ולא יכלו עמוד:

אור בהיר

עם צ' וצנבור תהיה יראתו וגו', וזה סתירה לאומרו אל תיראו.
 נסי. (גנה) והיכן הוא מקום שאינו אמו. (גב) ופירוש אחי צבית מקדשי.

עָלוּ אֶת־עֲלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלֹמֶיךָ אֶת־
 צִיאֲנֶךָ וְאֶת־בְּקָרְךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 אֶזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוּא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ:
 כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־

וְתִהְיֶה רֶבֶח עֲלוֹתֶיךָ וְיֵת עֲלֹתֶיךָ וְיֵת
 נֶכֶם קִיּוּשֶׁךָ מִן עֲנָה וּמִן תּוֹרֶךָ
 בְּכָל אֲתָרָא דִּי אֲשֶׁרִי יֵת שְׂכַנְתִּי
 לְתַמָּן אֲשַׁלַּח בְּרַכְתִּי לְךָ
 וְאֶבְרַכְנָה: כב וְאִם מִדְּבַח אֲבָנִין

לקט בהיר

רש"י

גו) שהרי לאן ובקר כוללים כל מין בהמה, הראוי ליקר, ועולה ושלמים כוללים כל קרבנות נדבה, אם כן אי אפשר שיהיה נוסף, אלא פי' חיצת "אח" מן לאך ומן בקרך (רא"ם): גז) פי' ולזה אמר הכתוב בלשון זה אזכיר, ולא אמר תזכיר, שלא בכל מקום שאתה תזכיר שמי הוא כן, אלא דוקא במקום שאני אתן רשות, ובהכרח שפי' שמי שם המיוחד שלי, שכל שאר שמות אין חילוק במקום, ופי' אבוא אליך אשרה שכינתי שם, ופי' וברכתך כשהכניס מזרכים אני הוא המבדך מאחר ששכינתי שם, ומה שלמדו רבותינו ז"ל באצות מפסוק זה שאפילו אחד עוסק בתורה יש לו השראת השכינה, פשוט הוא שהוא רק בדרך אסמכתא, גם מה שאמרו ז"ל שבצית שני לא היתה השראת השכינה פירושו לא היתה כמו ציית ראשון, אבל היתה במדריגה גדולה והיו מזכירים שם המפורש, כי אין מספר ושיעור להדרגות השכינה הק' (ב"ב): גח) אמר שם המוא, לומר שדוקא ר' ישמעאל היה אומר ג' דברים, וטעמו וימנעו עמו, אבל ישנם חוץ מאלו דברים כגון אם בחקותי חלכו, וכו' (מ"ל), והטעם שנאמרו בלשון אס, לומר שאין זו מקום עיקר פקודת וזווי המואה, שהלא במקום אחר הוא אומר שצריך ללמוד תורה ולהקריב עומר ולהלות את העני, וכאן אמר שאם יהיה לך ממון להלוות ותבא העני לשאלו אז לא תקח ממנו נשך ומרבית, ובעבור שדיבר מאופן עשיית המנחות אמר ג"כ שכשיבא העת להקריב מנחת עומר באופן זה תעשה אותו, וכן כולם (ג"א):

ואין שחיעה בראש המזבח (מכיל): את עלתיך ואת שלמריך. אשר מלאךי ומבקרך: את ציאנך ואת בקרך. פירוש לאת עולותיך ואת שלמיתך: בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכירי שם המפורש שלי שם אבוא אליך וברכתך אשרה שכינתי עליך, מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם, וזהו ציית הבחירה (שם), שם ניתן רשות להכניס להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את העם (סוטה ל"ח): (כז) וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים. רצי ישמעאל אומר: כל אס ואס שנחורה רשות חוץ מג', ואס מזבח אבנים תעשה לי הרי אס זה משמש בלשון כאשר, וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תצנה אתהן גזית, שהרי חוצה עליך לצנות מזבח אבנים, שנאמר (דברי י"ו) אבנים שלימות תצנה, וכן (כ"ב כ"ד) אס כסף תלוח חוצה הוא, שנאמר (דברי י"ו ח"ג) והעבצו תעביטנו, ואף זה משמש בלשון כאשר, וכן (ויק' ב' י"ד) ואס תקריב מנחת בכורים, זה מנחת העומר שהיא חוצה (מכיל), ועל כרחק אין אס הללו תלוין, אלא ודאין ובלשון כאשר

אור החיים

חתי וגו'. עוד למה דקדק לומר תיבת לכס"י. אכן יכוין ה' ללוות על צ' מיני עבודות אל אחר, האחד הוא העובד באמונת לבו כי מאמין בה וכוסף לעובדה, וכנגדה אמר לא תעשון אחי אלהי כסף פירוש אלהי כבוסף וזה יורה על העובד מאמונת לבו. ודקדק לומר אחי כי העובד עבודה זרה ברצון

אור בהיר

רנז) ופירוש אחי אורות מאשר אחי במרום, כגון תמה ולבנה. רנח) שלפי דרשת חז"ל הלא עשית הכרובים אינו לכס אלא

תעבד קדמי
 פסיקין לא ר
 ותחלקנה: כג

הס משמשים:
 ומכתחין* צנר
 הרי כי זה משו
 חרצך עליה: זו
 צרול חללת, שה
 והצרול נברא ל
 המקור על הכ
 שהמזבח מעיל
 לפיכך לא יבא
 וחומר^{ס"ג}, ומה
 מדברות על יו
 תיקף עליהם צ
 משפחה למשפ
 וכמה שלא תצו
 תעלה במעלה
 תעשהו מעלו
 שינוי נוחות * שמוס

נפשו הוא ממנו
 העון ההוא וי
 במגדל, כי כז
 חלק חלוק ממ
 עמו ובעבודו ל
 לס"מ ליכנס
 מקום הקדוש
 עבד כי ימלון
 ואמר אלהי כ
 מכוספו צו רר
 שלימה כי הכ
 לסיבת הנאה
 ממון על מנת

לח. רנב) כ

תַּעֲבֹד קְדָמִי לֹא תִבְנֶי יְתָהוֹן . תִּבְנֶה אֶתְהֵן גְּזִית כִּי חֶרֶבְךָ הַנִּפְתָּ עָלֶיהָ . פְּסִילֹן לֹא תִרִים חֶרֶבְךָ עָלֶיהָ . וְתִתְקַלְּנָהּ: כִּי וְלֹא תִסַּק בְּדַרְבֵּינִי . וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלַת עַל-

רש"י

לקט בדור

נט) אלה שגזיזה שייך בדבר שמוזין אותו במספרים כגון זמר, וכאן מושאל הוא אלל האזנים, שכמו שמוזין העודף שאינו נכרך כדי לתקן הנשאר כמו כן כוונתן האזנים בצרול לעשותן כמדתן וחלקים, אבל באזנים של מוצח לא תעשה כן אלא אזנים שלימות כמו שנמצא מן ההר, וגם כשמוצב אינו חוצב בצרול, ואמר "עליה" לשון יחיד, שקאי על המוצח שעליה היא ההקפדה לא על האזנים (בא"י): (ס) כי החטא מקצר ימים והמכפר את החטא הרי הוא מאריך ימים (ג"א): (סא) פי' זה כוונת הכתוב כמה שאמר טעמו של מנוה זו, וכן לקמן במעלות אשר אין דרכה נכך, כדי ללמד לאדם דעת בהתנהגותו (במ"ח): (סב) פי' אין זה צווי לכהן, אלא הבונה יבנה באופן שהעולה לא יעלה במעלות (רא"ם), וזה ענינו כאן לפי פשוטו, אבל באמת לא תעשה היא לכל הפוסע פסיעה גסה בשעה שעולה בכבש אל המוצח (סה"ז):

הם משמשים: גזית. לשון גזיזה^(ט), שפוסלון ומכתתין* בצרול (סס): (כי חרבתך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן, שהוא דילמא, פן תניף חרבתך עליה) ותחללה. הא למדת שאם הנפת עליה צרול חללת, שהמוצח נצרה להאריך ימיו של אדם^(ט) והצרול נצרה לקצר ימיו של אדם אין זה צדין שיוקף המקצר על המאריך (מכילי - תנח"י - מדות ג' ד'), ועוד שהמוצח מטיל שלום בין ישראל לאזיכוס שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל, והלא* דברים קל וחומר^(ט), ומה אזנים שאין רווחות ולא שומעות ולא מדברות על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם צרול, המטיל שלום בין איש לאישו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה שלא תצוהו פורענות (מכילי - תנח"י): (כג) ולא תעלה במעלת. כשאתה צונה^(ט) כבש למוצח לא תעשה מעלות מעלות, אשקלוני^(ט) בלע"ז, אלא שנינו נוטאות • שפוסלן ומכתין • ומסתין • והרי

ברוך שהחייני וקיימני בחסדים, גם יעזרני לפרש המשפטים

אור החיים

לכא צעי ובלבי אני מחרף ומגדף בעבודה זרה זו ואין מעשי אלא לחלית הריות, וכנגד זה אמר ואלהי זהב לא תעשו לכם פירוש הגם שאין לבו ונפשו מאמינים בה דבר אלא לזד שזה זהב הזהב ובשביל הנאת זהב זה הוא משחוח אף על פי כן לא תעשו, וגילה שחטא זה הוא דוקא בצחינת האדם שהוא פוגם עלמו וממעיע דיוקנו, והוא אומרו לכם לזד שלא חטא אלא במעשה והמחשבה מנגדת כגלוי לפני יודע תעלומות, לזה לא יעשה החטא סיבה שחכניע צחינת הרע את צחינת הטוב כמעשה הראשון:

נפשו הוא ממשיך בשורש נפשו צחינת הרע שבשורש העון ההוא והוא סוד (איכה ר' א') נחש המקנן במגדל, כי כבר הודיענו הכתוב כי נפשות ישראל חלק אלוה ממעל דכתיב (דברים ל"ב ט') חלק ה' עמו ובעובדו לעבודה זרה באמונת נפשו נותן מקום לס"מ ליכנס במקום שורש הנפש ההיא שהוא מקום הקדושה, והוא שאמר שלמה (משלי ל') חחת עבד כי ימלוך^(ט), והוא אומרו לא תעשון אתי, ואמר אלהי כסף פירוש לשון כוסף שהוא עובדו מכוספו זו רחמנא לילן. וזה' היודע בלבו אמונה שלימה כי הכל הוא לואה בלי מקום אבל עובדה לסיבה הנאה להנאת המועיל כמו שחאמר שיחנו לו ממון על מנת לעובדה, ויאמר האדם בלבו רחמנא

חסלת פרשת יתרו בעזר ישועה בתרו

אור בדור

לה. רנמ) פירוש העבד דוחה כניכול את המלך ומולך חמתו, אבל השומר נפשו, הנה נפשו הקדושה חלק אלוה הוא המולך עליו.

יִשְׂרָאֵל בְּפִרְךָ: יד וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיִּיהֶם
 בְּעַבְדָּה קְשָׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל־
 עֲבֹדָה בַשָּׂדֶה אֶת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־
 עָבְדוּ בָהֶם בְּפִרְךָ: טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
 מִצְרַיִם לְמִילֵדֵת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שָׂם

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִשְׁיוֹ: יד וַאֲמָרְרוּ יָת
 חַיֵּיהוֹן בְּפִרְךָ קְשָׁיָא בְּטִינָא
 וּבְלִבָּנִין וּבְכָל פִּרְךָ בְּחֶמֶר וּבְחֶמֶר יָת
 כָּל פִּרְךָ בְּשָׂדֵה דְאֶפְרָתוֹ בְּהוֹן
 בְּקִשְׁיוֹ: טו וַאֲמָר מֶלְכָּא דְמִצְרַיִם
 לְחַיִּיתָא יְהוּדִיתָא דְשֵׁם חֲדָא

לקט בהיר

רש"י

פשוטו, ומדרשו מלשון קוף ודלדד, ופירש"י צפוטה היה דומה להם כאלו עיניהם וגופם מלאים קוליס צראותם את ישראל פרים ורבים, והענין היינו הך, אלא שלפי זה אינו חסר כלום (רא"ם): כא) פי' לא שהם ילדו את הבנים, אלא עשו את הנשים להיות יולדות, לכן נקראו החיות פעמים מילדות ופעמים מולידות, שפירוש שני המיבות שים כמד (לפי שהדגוש הוא במקום הכפל וכמד ללשון למצוא אותו), ומציא ראיות שאין חילוק בין כמד לקל, אבל הראיות שהציא

כקוליס היו צעמיחס: (יג) בפרך. צעזודה קשה (אונק) המפרכת את הגוף ומצצרתו (ש"ר - סופה י"א): (טו) למילדות. הוא לשון מולידות^(טו), אלא שיש לשון קל ויש לשון כמד, כמו שזכר ומשכר, דובר לגמרי, אלא שאם יש דגוש באתח מאותיות השורש נקרא לשון ומציא ראיות שאין חילוק בין כמד לקל, אבל הראיות שהציא

אור החיים

יד. וַיִּמְרְרוּ את וגו'. אומרו צעזודה קשה^(טו) פי' צעזודה שהיא קשה מלד ענמה חפי' צמועט ממנה והוא עזודה חומר ולבנים ועזודה שדכ^(טו). ואומרו את כל עזודתם וגו'^(טו) כי לא תאמר שהרפו ידם מהם משיעור הבנין שקצבו להם מקודם אלא שקצצו עזודה ראשונה במקומה עומדת והוסיפו להם כמו שתאמר שאחר ששמו עליהם כך וכך שיצבו בכל יום אחר שיהיה החומר והלבנים מוכנים לפנייהם הוסיפו עליהם לעשות הכנת החומר והלבנים וכל עזודת הכנת הבנין ולא הקילו מלד זה שיעור עזודה ראשונה אשר עבדו בהם צפך אלא אתה עמה^(טו), וזה מהתחכמות פן ירבה, ואף על פי כן לא הועילו להמעטם כי נתרצבו בני ישראל והספיקו לדבר זה, ואשר על כן ויאמר מלך מצרים וגו' להמית הזכרים:

האמור צענין אמר לשון רבים דכתיב וישימו וכאשר יענו וגו' ויעבדו וימררו כי לא המלך לבדו עושה אלא הוא ועמו, דבר זה עשאו המלך לבדו כדי שיהיה הדבר צמוד שלא ירגישו העבדיות להסחור הריונס ושלא ירחיקו המילדות מילד אותם כאשר אצבר צסמוך: למילדות העבדיות וגו'. לריך לדעת מה אמר להם צאמירה ז^(טו). ואולי כי האמירה היא שקרא ואמר העבדיות אשר שם האחת וגו'^(טו) כי להיות שצאו לפניו הרבה ולא היה מכיר אלו המילדות לזה קרא בשמותם ליוחד להם כדיבור ללד שהיו גדולות של כל המילדות ורצה להטיל הדבר עליהן כי כן דרך השררה. עוד יראה שהוא עשה אותן גדולות ושרות צקריאה זו על כל המילדות ואשר על כן פרט את שמותן, ולזה חזר לומר פעם אחרת ויאמר בילדכן וגו' פי' שהלוי לא לשתיבה לבד אלא לכל המילדות אלא שאלו יהיו

אור בהיר

מד) וכבר אמר ויעבדו וגו' בפרך. מד) שעזודת אלו קשות יותר מהבנין. מד) מה צא לרבות עוד צוה. מד) זה פירוש מיבת את כל וגו'. פירוש חזן מכל עבודתם שהיה עד עתה צפך חזן מזה וימררו וגו' בחומר וגו'. מד) הלא על מאמר בילדכן את וגו' ואמר פעם צ'. מד) פירוש שמע פרעה שיש צין המילדות צי נשים חסודות וגדולות מכולן וידע ששמותיהן שפרה ופועה, אבל לא היה מכיר אותן, על כן קרא בקול צנוסח זה מילדות העבדיות אשר שם האחת שפרה ושם וגו', ולא צלו לפניו ויאמר להן בילדכן וגו'. צ) פירוש ידע אותן ולא קרא להן לצו לפניו כמו בדרך הא', אלא בתוך דבריו הוסיף שמותן, וזה מעלה וכבוד ומנופה

שפרה ושום
 טו ויאמר כד ו
 יהודיתא ותחונן

ומדבר, כך מוליד
 שמשפרת את הול
 שס) שפועה ומ
 המפייסות תינוק
 כמו (ישעי"מ"ב י"ד)
 צהולידכן^(טו): על
 וצמקום אחר קר
 י"ח ג) עושה מלא
 וילר חרס: אם ו
 על הזכרים^(טו) שו
 שינוי נוסחאות - שראו.

צגמי' כלה וחמותה
 כזר נחפרש שצ' מי
 סופה: מה יולר זה
 צגז יולר כלי חרס ו
 צגזרתו, שאם רק צ

עליהם שרות.
 ורוממות על דג
 (דברים כ"ו) זה
 זה גרס להם
 המילדות^(טו) ועלו
 וייטצ אלהים וגו
 לויב צחי מל
 טז. ויאמר

לומר אלא אם צ
 שאמרו (סופה י
 צת פניה למעלו
 אלו^(טו)). עוד לריך

כשהמלך מוכיר שם

שפָּרָה וְשׁוּם תִּנְתָּא פּוּעָה: **הָאֲחַת שְׁפָרָה וְשׁוּם הַשְּׂנִית פּוּעָה:**
 טו וַאֲמַר בְּד תְּחִינּוּ מוֹלְדָן יִת **וַיֹּאמֶר בִּילְדָן אֶת־הַעֲבָרִיּוֹת**
 יְהוּדִיתָא וְתַחֲזִין עַל מַחְבְּרָא אִם **וַרְאִיתָן עַל־הָאֲבָנִים אִם־בֵּן הוּא**

רש"י

לקט בדיר

ומדבר, כך מוליד ומילד: שפּרָה. (זו) יוכבד על שם שמשפּרת את הולד^(כ) (שם - שם): פּוּעָה. זו מריס (על שם) שפּוּעָה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (שם): פּוּעָה. לשון לעקה, כמו (שטי"ב י"ד) כיוולדה אפעה: (עו) בִּילְדָן. כמו בהולידכן^(כ): **עַל הָאֲבָנִים**. מושב האשה היולדת, ובמקום אחר קראו משבר (שטי"ב ג'), וכמוהו (ירמי"ה ג') עושה מלאכה על האבנים, מושב כלי אומנות וילר חרס: **אם בן הוא וגו'**. לא היה מקפיד אלא על הזכרים^(כ) שאמר* לו אלטגיניו שעתידי להוולד שנינו נוסחאות * שראו.

וגמ' כלה ותמותה - מהרש"א, גם משמע שהשנית עפלה לראשונה, על כרחך שהן אשה וצתה הידועות (ג"א): (כג) כבר נתפרש שב' חיצות אלו שוים בפירושם, שהם פועל יולא שלא הן היולדות אלא עשו ועצבו לגשים להיות יולדות. ובגמ' סוטה: מה יולר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה וכו' ופי' רש"י להכי קרי ליה למשבר של אשה אבנים כדכתיב גבי יולר כלי חרס אבנים ואשה נמי לילר דמיא עכ"ל: (כד) פי' חוץ ממה שהיה רוצה להמעטם צריך לומר טעם אחר בגזירתו, שאם רק בשביל המעטה, יותר היה לו לגזור על הנקבות, שהאשה מוגבלת בזמני הלידה, משא"כ הזכר שאחד מעבר

אור החיים

עליהם שרות. עוד ירמוז הכחוצ לשון גדולה ורוממות על דרך את ה' האמרת וכו' האמירך (דברים כ"ו) והכוונה בזה להגיד שבאמצעות ענין זה גרם להם פרעה מעלה והתרוממות לב' המילדות^(כ) ועלו במעלה כאמור בסמוך (פסוק כ') וייטב אלהים וגו' ויעש להם צתים צתי כהונה צתי לוייה צתי מלכות (סוטה י"א): צתי נציאות: **פּוּ. וַיֹּאמֶר** וגו' וראיתן על וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין ראייה זו ולא היה לו לומר אלא אם בן וגו', ומה גם לדברי רבותינו ז"ל שאמרו (סוטה י"א): סומן מסר להן בן פניו למטה צה פניה למעלה לא ידעתי למה הולך לסומנים אלו^(כ). עוד צריך לדעת טעמו למה לא גזר על הכל,

ואין להאמין עליו כי צמדת רחמים נהג לשום להם שארית בארץ כי שורשו שורש אכזרי הוא. עוד קשה אומרו והמיתן אותו צתום' וא"י^(כ) מבלי מעשה קודם לדבר. עוד למה הולך לומר ואם צת היא וחייה כיון שפרעה לא גזר אלא על הזכרים פשיטא שלא יבקשו המילדות לעקור את הכל. אכן רשע זה נתחכם כדי שחעלה צידו העלה, כי מי זאת האשה ואמר להן שיתנהגו בסדר זה ויעשו בהעלם דבר ולא ירגישו היולדות על זה הדרך, כי קודם שיוודע הנוול מה הוא אם בן אם צת יראו המילדות על האבנים אם בן הוא ימיתוהו ויאמרו נולד מה ולא ייחוו עד שיצא ועוי (לועק סוטה י"ב) אלא שיראו

אור בדיר

כשהמלך מוכיר שם היחיד בין הרצים. (כא) ופירושו ויאמר מלך מצרים הגדיל מלך מצרים. (כב) וכי אין חילוק אחר בין זכר לנקבה. (כג) ולא אמר תמיתן אותו.

ו ית
 שניא
 ית
 בהון
 צרים
 תדא
 קשה
 : (כ)
 שיש
 דובר
 יא לשון
 שהביא
 וכאשר
 עושה
 ידו כדי
 הכסחיר
 כאשר
 ה' אמר
 ולי כי
 שר שם
 לא היה
 חד להם
 ת ורצה
 וד ירצה
 ו על כל
 לזה חזר
 הלווי לא
 אלו יהיו
 זה פירושו
 מר בילדן
 יתן שפּרה
 ויאמר להן
 יד ומנופה

בשם ה' ומתכוך מאת השי"ת, כדכתיב [תהלים קיח, כו] ברוך הבא בשם ה' וגו'.

7 ומ"ש ואם מזבח אבנים וגו', ירמו כי אף שאמר בתחלה מזבח אדמה וגו' שהוא רמז על הכנעת האדם ונפשו כעפר לכל יהיה, כמ"ש התנא [אבות פ"ד מ"י] והוי שפל רוח בפני כל אדם, מ"מ עת וזמן לכל חפץ ה' להשיב רבים מעון ולקרב את המרוחקים להסיר לב האבן מבשרם, ע"ז נאמר [תהלים לא, כה] חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה', להתחזק ולעמוד כנגדם כחומה הנשגבה, כאשר הזהיר השי"ת את ירמיה הנביא להלחם עמם ולשבר סלעים וצור מכשול מלבכם, אמנם בכל זאת ח"ו לעורר הדין עליהם כמו שמצינו בישיעה הנביא שנענש על מה שאמר בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב [ישעיהו ה, ה] וכן בהושע הנביא, ואף שצריך לדבר אליהם קשות ולהודיעם העונשים החמורים, צריך לכנות ולכלכל דבריו במשפט, וירמו ע"ז מזבח אבנים שהוא לקרב הלבבות הקשות כאבנים, והוא ענין קרבנות הציבור ע"ז ירמו לא תניף עליהם ברזל, לעורר הדין עליהם, והוא מ"ש חרבך הנפת עליה וגו':

ויש לרמו בזה מ"ש במשנה סוף סוטה [מח.] משחרב בה"מ בטל השמיר ונופת צופים, ורמו כי השמיר היה מבקע האבנים מבלי ברזל, אלא מראה השמיר מבחוץ והם מתבקעים מאליהם, והוא רמו לתוכחה מגולה ואהבה מסותרת, להודיע להם העונשים מבלי התעוררות דין עליהם תחזרו בכם ממש, והוא דוגמת השמיר שהוא חזק מאד, ומשבר מבלי נגיעה כדרך הברזל.

עוד יש אופן להכניס דברי תוכחה בלב השומע ע"י המתקת המוסר בדברי

תורה ופירושים וטעמים המתוקים מדבש ונופת צופים, וע"י עריבות ומתיקות התורה יקבלו דברים הקשים והמוסר החזק שבתוכה כאשר יעשו רופאים לחולה בסמים החזקים וקשים, לערב בהם מיני מתיקה, למען יערב לאוכלה והוא מ"ש יחזקאל הנביא [ג, ג] ותהי בפי כדבש למתוק, אך כבר אמרו חז"ל [ערכין טז:] תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, ומי שיודע להוכיח, וירמו ע"ז בטל השמיר ונופת צופים, בין בדברים קשים כשמיר המשבר בין בדברים המתוקים כנופת צופים:

ומ"ש ולא תעלה במעלות וגו', ירמו על שאחז"ל בברכות דף נ"ה [ע"א], אמר ר' יצחק שלשה דברים וכו' מזכירין עונותיו של אדם, ועיון תפלה וכו'. וברף ל"ב [ע"ב] פירוש התוס' ד"ה כל המאריך וכו' שמצפה שתעשה בקשתו, לפי שכוון בתפלתו וכו'. וכבר כתבנו בזה בפ' וישלח בפסוק [בראשית לב, ג] ויזרח לו השמש וגו' ע"ש, כי בתשבו שכוון כראוי בתפלתו מעלה זו ירידה היא, כי ע"י זה מזכירין עונותיו, וירמו ע"ז מ"ש אשר לא תגלה ערותך עליו שלא יבא לבקר ולמצא עונותיו, אלא יכנע בכל תפלתו, כי מה הוא אשר יכוון להתקבל תפלתו, לולי חסדי השי"ת. וי"ל בזה מ"ש [ישעיהו ב, כב] חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא. ואחז"ל [ברכות יד.] אל תקרי בְּמָה אלא בְּמָה כאילו בנה במה וכו'.

וענינו, כי צריך האדם שיכנע לבו כמ"ש [ב"ר יד, יא] כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה תהלל יה, כי אין חשיבות האדם להיות נשמתו בו, לולי חסדי ה' ע"כ צריך להלל על כל הנשימה,

והאדם החושב חסדיו ה' מזכו מקובלת, וכיו הקרבן הקרב שנחשב כאיל

ואלה פירשי ואלה ראשונים מסיני ה' ישמעאל בנו חשים לפניהם, העלה על דעו והלכה שנים : סדורה בפיהם להבינם טעם תשים לפניהם במכילתא, וא דינים במרה נ לו חק ומשו וודאי במרה שם לו, אלא דהא כתיב וי לעולמו היובל אלא : בהר. אלא שו ככתבן ופירו שאמר לו ה דעתך וכו', ו עמהם, אלא שפירשתי לך.

ונרמו ו [דברים ה, ד] וכמו שנאמר ה' פנים אל

ספר סנה יסוד התורה

האון כג פ"תס בלוי איש הורוויץ זצ"ל

יז"ו לאור י. גולדאט סו"ו קוצה ת"צ

ליפול מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, הבין שעליו לבא אל משה ללמוד ממנו תורת ה' ולחזק אמונתו.

ועל כן אמר יתרו עתה ידעתי וגו' (יט), והביא רש"י ז"ל דברי המדרש (שמות נב פכ"ג, ה) מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר, כי גם בהיותי ספון בביתי ידעתי והכרתי את הקב"ה, כי כבר שמעתי שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, אך לא היתה זו אלא כהכרתו של בינוני, שזה וזה שופטן, ועתה בביאתו אל משה עלה ונתעלה במדריוגותיו, ועכשיו ביותר, שאני מכיר את בוראי יתברך בהכרה של צדיקים שרק יצר טוב שופטן.

ולפי דברינו אפשר לבאר מה דבפרשתנו (יט, ט) כתוב שאמרו ישראל כל אשר דיבר ה' נעשה, ואילו בפרשת משפטים (כד, ו) אמרו נעשה ונשמע. אלא דמקודם שנתקן כח השמיעה לא היה ביכולת לומר נשמע, על דרך הכתוב (ישעיה ו, י) ואזניו הכבד, רק אחר שהקריב משה הקרבנות כתוב (כד, ו) ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם, אז נעשה תיקון לאזנם ונתעלו למדרגה שיכולים לומר נעשה ונשמע.

ד] וישמע יתרו כהן מדין חתן משה וגו' (יט, ט). והביא רש"י דברי חז"ל (זנמיס קט"ז ע"ב) מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

הרי שכבר שמע יתרו וידע כל הנסים הגדולים שעשה הקב"ה עם ישראל, ואם כן קשה מה שנאמר לאחר מכן, (פסוק ט) ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל וגו', הלא כבר ידע ושמע כל זה, ולמה לו למשה לשוב ולספר לו כל זאת.

גם יש לדייק מה שנאמר שם, על אודות ישראל, ונראה כמיותר, שהרי מובן מאליו שכל מה שעשה הקב"ה לפרעה ולמצרים היה על אודות ישראל.

עוד יש לבאר מה שכתב רש"י על מה שנאמר (יט, ט) ויספר משה לחתנו למשוך את לבו לקרבו לתורה. וצריך ביאור איך על ידי סיפור הדברים ימשוך את לבו לקרבו לתורה.

ונראה בהקדם דברי הפנים יפות שביאר על מה שאמר הכתוב (כ, כ-כא) מזבח אדמה תעשה לי וגו' ואם מזבח אבנים תעשה לי וגו', כי ישנם שני דרכים לזכות את הרבים ולהשיבם מעון, או שישפיע עליהם בדרכי נועם ובסבר פנים יפות לעורר את לבם להיטיב את דרכם ולשוב לפני הקב"ה, ומאידך לעמוד בשער ולהוכיח את העם בדברים קשים כגידיים, ולהתחזק בכח ובעוז נגד הרשעים. ושני דרכים אלו מרומזים במה שאמרה תורה מזבח אדמה תעשה לי, ומזבח אבנים תעשה לי, כי מזבח אדמה מרמז על הדרך הראשון שהוא לעורר את לבם של ישראל לאביהם שבשמים בדרכי נועם, ובדברים

רבים ונחמדים והוא דומה לאו ומאידך אינה הוסיפה תורה זו לל כי לעתים : שהוא ההתעורר והתאמצות בחו במזבח אבנים ומרעישים קול המובחר, על ו ואם מזבח א בורה אם מן תניף עליהם ב את הדין ענ והנה יתרו שו שהוציא ממצרים, מכל מכן, כי דרכם מתפעלים אלא ואף שרואים ו רושם עליהם, בדרכי אומות ו מצרים, כי סג מדעת עצמו, ו מו. בדרך זה בי המקדש בטל מאידך הוא באהב דברי התוכחה והנ ושמעתי לפ שפרה ושם השניה שיש שני דרכים והיא האחת, שה דרך פועה, שפועו

ספר חיי משה ח המורג
מבצורת סאטאק
הרג"ל ה משה צבי ארי' ב"ר צבי
אנציקליק מאז 1751

את ישראל ממצרים, מכל מקום לא שם לכו לזה.

אולם כששמע שקרע הקב"ה את הים לישראל, ושם התגלה ה' כאיש מלחמה, כמו שאמרו ישראל, ה' איש מלחמה (טו, ג), וכל אומות העולם שמעו ורגזו, אז שם יתרו את לבו להתבונן בזה. וכמו כן במלחמת עמלק שהחליש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, נוכח יתרו לראות את ידו החזקה והנטויה של כבוד מלכותו יתברך, אז נטה לבו לכל אלה, ומכך התקרב לעבוד את ה'.

וזה כוונת אומרם ז"ל מה שמועה שמע ובא, מה היא השמועה שגרם לו לבא למשה ולישראל, אף שכבר שמע וידע מיציאת מצרים, קדיעת ים סוף ומלחמת עמלק, כי בהם הוכח גודל ידו החזקה של הקב"ה.

אך בבואו אל משה רבינו סיפר לו משה את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל וגו', כי דרך התורה לראות את מעשי ה' וגדולתם ותפארתם גם כשהם באים בדרכי נועם,

רכים. ונחמדים המושכים לב שומעיהם, והוא דומה לאדמה שנוחה לדרוס עליה, ומאידך אינה עושה רעש גדול. ועוד הוסיפה תורה ואמרה מזבח אבנים תעשה לי, כי לעתים צריכים ללכת בדרך השני שהוא ההתעוררות בדברים קשים כגידים והתאמצות בחזקת נעוץ, והוא מה שמרומז במזבח אבנים, שהם קשים ככרזל, ומרעישים קול רעש. והדרך הראשון הוא המובחר, על כן הוסיפה תורה ואמרה 'ואם' מזבח אבנים תעשה לי, כי באין ברירה אם מן ההכרח תעשה כן, לא תניף עליהם ברזל שלא תעורר עיני ח"ו את הדין על בני ישראל¹⁶ עכת"ד.

והנה יתרו שהיה כהן מדין, אף ששמע שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, מכל מקום לא התפעל בלבו מכך, כי דרכם של אומות העולם שאינם מתפעלים אלא כששומעים קול מלחמה, ואף שרואים נסים ונפלאות אינו עושה רושם עליהם, והיות יתרו היה רגיל בדרכי אומות העולם, לא התבונן ביציאת מצרים, כי סבר דפרעה שלח את העם מדעת עצמו, ואף שידע שהוציא הקב"ה

16. בדרך זה ביאר בפנים יפות (שם) דברי הגמרא בסוף מסכת סוטה (מ"ח ע"א) שאמרו שם משתרכ בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים, כי השמיר מרמז על תוכחה מגולה המשבר סלעים, כמו השמיר, אך מאידך הוא באהבה מוסתרת שאין קולו נשמע לעורר דינים. ונופת צופים רומז על הדרך השני להנעים את דברי התוכחה והמוסר שיכנסו בלב השומעים, וכשהם מלובשים בפירושים נאים ונופת צופים.

ושמעתי לפרש משמו של הגאון רבי הלל ליכטענשטיין זצ"ל, שזה היא ענין המיילדות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה (לעיל א, טו), שהוא רמז למוכיחים ובעלי תוכחה שמולידים את ישראל בתורה ומצוות, שיש שני דרכים להדריך את בני ישראל בדרך הישר והטוב, בדרך של שפרה, הרומז להוכיח בדרכי נועם, והיא האחת, שהיא הדרך המוכחרת והראשונה כמעלה, אך לעתים מוכרחים גם לתפוס את הדרך השני שהיא דרך פועה, שפועה בקול גדול, ולהוכיח את בני ישראל בדברים קשים. L

וידע כל הנסים עם ישראל, ואם נחר מכן, (פסוק ט) ת כל אשר עשה ל אודות ישראל מע כל זה, ולמה יר לו כל זאת.

ר שם, על אודות יתרו, שהרי מובן הקב"ה לפרעה ודות ישראל.

זב רש"י על מה פר משה לחתנו לתורה. וצריך הדברים ימשוך לתורה.

נים יפות שביאר הכתוב (כ, כ-כא) וגו' ואם מזבח ישנם שני דרכים שיבם מעון, או יעם ובסבר פנים זיטיב את דרכם ומאידך לעמוד בדברים קשים ח ובעוז נגד אלו מרומזים ז אדמה תעשה ל לי, כי מזבח הראשון שהוא שראל לאביהם גם, ובדברים

ואדרבה הדרך הזו הוא הראוי, להתקרב אל הקב"ה בהשפעת רחמיו וחסדיו נגלים וגלויים על ישראל, כדי שח"ו לא יצטרך להנהיג את עולמו על ידי מדת הדין רח"ל. ואמר משה ליתרו הרי מפי עליון לא תצא הרעות (איכה ג, לט) וכל היוצא מתחת ידו רק טובה וברכה וחיים ושלום ורוב טוב, וכל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, לא היה לנקום את נקמת בני ישראל ממצרים, אלא על אודות ישראל, להשפיע חסדים ורחמים על בני ישראל, שזה עיקר תכלית מטרת הנסים שעושה הקב"ה, וזה שכתב רש"י למשך את לבו לקרבו לתורה, שדרכו של הקב"ה לקרב להאדם לה' ולתורתו. וזה שאמר משה על אודות ישראל, כי אמר לו שכל מעשי ה' וגבורותיו שעשה לפרעה ולמצרים, אינם אלא אודות ישראל, להשפיע טוב וחסד לישראל.

ובששמוע יתרו את דברי משה אלו, הבין בדעתו כי מה שלא התפעל אלא ממלחמת עמלק וקריעת ים סוף, ולא מיציאתם של בני ישראל ממצרים, אין זאת אלא שעדיין לא נשלמה נפשו בתכלית השלימות, כי אם היה מתעלה לתכלית השלימות, היה מתפעל יותר מיציאת מצרים ומרחמי ה' על בני ישראל, ולא רק מידו החזקה של הקב"ה

בקריעת ים סוף ומלחמת עמלק, על כן ויחד יתרו, ואמרו חז"ל (פסוקין ט"ז ע"ב) רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו (שמל אם עלמו ונחגיג, רש"י), כי רק בני ישראל באים לידי הכרה זו כשהקב"ה משפיע עליהם רוב הטובה.

ולפי פשוטו של מקרא ויחד יתרו, ששמח היה, וזאת משום ששמע שכל מעשי ה' ונפלאותיו, היה כדי להרעיף רחמים וחסדים נגלים על ישראל, לטוב להם כל הימים.

L ∞

ה' וישמע יתרו כהן מדין חתן משה וגו' (י"ט, ט). והביא רש"י דברי הגמרא (נחמס קט"ו ע"ב) מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, וצריך לדעת מדוע לא בא יתרו להתגייד מיד לאחר ששמע קריעת ים סוף, וכדכתיב (טו, יד) שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. מה עוד דקריעת ים סוף היה נס למעלה מהטבע, ואילו מלחמת עמלק היה נס בדרך הטבע ולא היה כל כך מפורסם, ומזה הטעם בנה משה מזבח לאחר מלחמת עמלק ולא לאחר קריעת ים סוף וקרא שמו ה' נסי (י"ט, טו), להודיע שגם דרכי הטבע הם נס, ואם כן למה בא יתרו רק אחר מלחמת עמלק.

זו. וראה שם בפירושו פלגי מים, שדייק מה ששינה הכתוב ואמר לא תצא הרעות והטוב, שלגבי הרעות אמר לשון רבים, ואצל הטוב אמר לשון יחיד. ופירש כי הרע לא תצא מאתו יחברך לא המעשה ולא העונש, ולכן אמר רעות לשון רבים, ואילו הטוב, רק המעשה אין יוצא מאתו, כי מסר את הבחירה לאדם, אבל השכר בודאי תצא מאתו, שהרי הוא יחברך הוא מקור הטוב, ורצונו להיטיב עם בריותיו.

ושמעתי בשם צדיק ג"כ בספר מתחילה לאחר שראו ה' בעולמו, ונוכח האלקים אין עוד, לשבת בכיתו ולעבוד ששמע מלחמת עמלק שנבהל בשמעו אודו שכך נאמר בתורה אלופי אדום, ועמלק (נחמס לז, טו), ובכל ז' מחודש ימים מאז קר בא להלחם עם ישראל וזאת אלא משום שנח ולא הועילה לו אמונו סוף, או אז נוכח יתרו בעבודת ואמונת ה', משה שהוא צדיק הדון דרכי העבודה והאמונה אמונתו לאור וזה מה שאמרו חז"ל ובא, מה גרם לו לעבוד את ה' באמונה אל צדיק הדור, קריעת עמלק, כי מכיון ששני ים סוף, וידע שגם ענ לשמוע קריעת ים סוף, מלחמת עמלק, הבין משה שהוא הצדיק הד להבין ולהשכיל דרכי ה ולכן ויבא יתו ונראה להוסיף בביאור גדול שיתקיים

הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: כב ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתני מיד האמרי בחרבי ובקשתי: פ רביעי מטא ויקרא

הא אנא מאית יהי מימרא דיי פסעדכון ויחייב יתבון קארעא דאבקהתבון: כב ואנא יהבית לך חולק נד יתיר על אחיך די נסיבית מימרא דאמוראה בצלותי ובקעותי: א וקרא יעקב לבגודי

לקט בדיר

רשי

(ג"א): טל) כבר ציארנו שבאופן כזה שמיבת נחמי בעלמו בנינו היו"ד פירושו אני נחמי והוסיף לומר ואני נחמי, זה יורה שמיבת "ואני" הוא מאמר בפני עלמו, וכאן לפי הענין הוא שגם אני לא אהיה כפוי טובה, ומה שאמרו שהוא עיר שכם מוקם קצרות יוסף פשוט הוא שהוא מדה כנגד מדה, משום שהבקשה הוא קבורתו גם הגמול הוא בענין הקבורה (רא"ם), ולמעלה כשהשביעו לא אמר זאת, שראה שיקבל עליו בלי גמול כענין עצדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, אבל עתה היה זה נוהגת שכיז מרע, שאם לא עכשו אימתי (ג"א): מ) פי לפי דרך זה שמיבת שכם אין פירושו חלק אלא עיר שכם בהכרח לומר שמיבת חלק נשאר בכת, שכלל זה אין לו שחר, ופי' על אחיך יתירה על אחיך, כלומר חוץ מהחלק עם אחיך, ומה שאמר הכתוב אשר לקחתי בחרבי ובקשתי הוא כפשוטו (רא"ם), ואין הפי' שבעבור שלקחתי אותו בחרבי א"כ שלי הוא ויכול אני לחמו לך, לא כן הוא, כי לא מפני זה זכה בו אלא מפני שכן הצטייחו הקב"ה כשיבא זמנו, אבל כאן הוא רק מראה מקום שתקצר באותו עיר שכם אשר לקחתי וכו' (אורה"ח): מא) וכי אמרי היה, אלא חוי בכלל אמרי (ב"ר). ולפי"ו יהיה פי' הכי, לקחתי מיד האמרי שכם, וגשארלה לקוחה בחרבי: מב) דרך הראשון דחוק שחסר מיבת חלק וכנ"ל, ודרך הב' לבדו לא די משום סיפא דקרא, כי מה ענין בצורה זו לעשו, בצורה זו מראובן לקחה ולא מעשו (מ"ל), ואפשר לומר הכוונה לדרך הב' שכל להחשיב בעיניו הבצורה בכלל, ראה נא שלקחתי הבצורה מעשו בחכמתי ותפלתי במסירת נפש, א"כ מתנה גדולה נחמי לך (בד"א): מד) פי' רש"י לחלק להם שכם בנכסי אויביהם שם, אשר תשית אותם לחלק שיחלקו לישראל את ממונם עכ"ל: מה) פי' רש"י לחלק להם שכם בנכסי אויביהם עכ"ל: מז) פי' רש"י ראה נא שלקחתי הבצורה מעשו בחכמתי ותפלתי במסירת נפש, א"כ מתנה גדולה נחמי לך (בד"א): מו) פי' רש"י לחלק להם שכם בנכסי אויביהם עכ"ל: מז) פי' רש"י ראה נא שלקחתי הבצורה מעשו בחכמתי ותפלתי במסירת נפש, א"כ מתנה גדולה נחמי לך (בד"א): מח) פי' רש"י ראה נא שלקחתי הבצורה מעשו בחכמתי ותפלתי במסירת נפש, א"כ מתנה גדולה נחמי לך (בד"א):

תנח"ח: (כב) ואני נתתי לך. לפי שאתה * עורח להתעסק בקבורתי וגם * אניטל) נתתי לך נחלה שחקצר בה, ואיזו זו שכם (ב"ר), שנאמר (יהושע כ"ד ל"ב) ואת עלמות יוסף אשר העלו וגו' ממלרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך. שכם ממש הוא תהיה לך חלקי) אחד יתירה על אחיך (ב"ר): בחרבי ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם (ב"ר) נחכנסו כל סביבותיהם להודווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן (ב"ר), ד"ר (ב"ר) שכם אחד הוא הבצורה שיטלו בניו שני חלקים (ב"ר), ושכם לשון חלק הוא (כתרגומו) והרבה יש לו דומים במקרא (תהי כ"ח י"ג) כי תשיטמו שכם (ב"ר), תשית שונאי לפני לחלקם, לחלקם שכם (ב"ר) (שם ס' ח'), דרך ירלחו שכמה (ב"ר) (ב"ר) ופי' איש חלקו, לעבדו שכם אחד (ב"ר) (לפני ג' ט'): אשר לקחתי מיד האמרי. מיד עשו שעושה * מעשה אמרי (ב"ר), ד"ר (ב"ר) שהיה לך חזיו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי. הוא חכמתו * ותפלתי (ב"ר) (ב"ר)

שינוי נוסחאות. אהרן טורח. ואני גם אני. ששעה. חכמתי ותפלתי.

אור החיים

ואומרו והשיב וגו' הודיעו שיהיו נפקדים לשוץ אצותיכם (ב"ר) כי הארץ לאצות נמנה וחס זכו בה לא שצותם באין ספק בדבר, ודקדק לומר ארץ ליונאי מלרים ומעתה יש בידי לתת לך שכם אחד

אור בדיר

מיתתו לשהיב אחסם. (ק) צין יזכו צין לא יזכו. (קא) ולא אמר לארץ כענין.

ואמר אתפנשו ו יערע יתבון ב אתפנשו ויש וקבילו אויפן מן ג ראובן בוכרי תקפי לך הנה נ חולקין בביר

ק"ג): (ח) ואניז ונסתלקה ממנו ב (ב"ר - תנח"ח - פסחים ג ראשונה שלו), שו ט"ו): אונני. כוחי מרוב אונים (ישעי

במפלה, אלא שהתפ אמר כאן היא חכמ ימים ישכון וכו', ש נקרא ראשית און ס

וגו' כי צה חילד ואני נתתי לך וו שכם זו כמשמעו פי כן זולת זכות

חט ג. ראו

הוא הבצור. עון דעתו צזה, ורז" כי הוא טיפה ר כוונת הודעה זו ולא הספיק לו כוונת אומרו יח

קב) פירוש אפילו ו בה, ומה שאמר אש

יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶנִּידָה
 לָכֶם אֶת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית
 הַיָּמִים: ב הַקְבְּצוּ וְשִׁמְעוּ בְנֵי יַעֲקֹב
 וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן
 בְּכָרִי אֶתָּה בְּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֶּר

וַאֲמַר אֶתְכַנְשׁוּ וְאֶחָיו לָכוּן יֵת דִּי
 יַעֲרַע יִתְכוּן בְּסוּף יוֹמָיָא:
 ב אֶתְכַנְשׁוּ וְשִׁמְעוּ בְנֵי יַעֲקֹב
 וְקַבְּלִי אֹלְפָן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן:
 ג רְאוּבֵן בּוֹכְרִי אֶת חֵילִי וְרֵישׁ
 תְּקִפִי לָךְ הָיָה חֲזִי לְמַסַּב תְּלִתָּא
 חוֹלְקִין בְּבִירוּתָא כְּהִנְתָּא

לקט בהיר

רש"י

קב"ג: (ח) ואגידה לכם. בקש לגלות את הקצ"א ונכתלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים (ב"ר - הנח" - פסחים נ"ו): (ג) וראשית אוני. היא עפה ראשונה של"ה, שלא ראה קרי מימיו (ב"ר - הנח" - יצמות ט"ו): אוני. כוח"ה, כמו (השע"י ע"ט) מלאחי און לי, מרוב אונים (ישע"י מ" כ"ח), ולאין אונים (שם כ"ט): יתר ותפלה, אלא שהתפלל להקב"ה שיצנייהו ויחכמהו בהחכמות ליעול הבכורה מעשו ועלתה לו בקשתו ותכמתו ונטלו, לזה אמר כאן היא חכמתו (בד"א): א) כי אין לומר שכוונתו מה שאמר להם בצרכותיו, כגון ידך בעורף איניך וכו' לחוף ימים יסכון וכו', שאין זה אחרית הימים בשום אופן, אלא אחרית הימים ימי משיח הם (רמב"ן): ב) הגם שכל זכור נקרא ראשית און כמו שאמר הכמוז כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה, אבל מיתור קא דרשו, שאם אמר זכורי היה די בזה (מ"ל): ג) כן נקרא הורע שגא מכחו של אדם (במ"ח):

אור החיים

וגו' כי בזה תולדק הכתיבה ממנו אליו, והוא אומרו ואני נחתי לך וגו'. וגם לדברי רז"ל (ב"ר ל"ז) כי שכם זו כמשמעה שבאו בני יעקב על חלליה, על אף פי כן זולת זכות אבות בארץ לא יזכה בה יעקב ולא (בנו"ק):
 חט) ג. ראוּבֵן זכורי אתה וגו'. יש להעיר מה חידוש מודיע יעקב לראובן כי הוא הזכור. עוד אומרו כחי וראשית אוני מה היא דעתו בזה, ורז"ל אמרו (ב"ר ל"ח) כי הודיעו בזה כי הוא עיפה ראשונה, ועדיין צריך לדעת מה הוא כוונת הודעה זו לראובן. עוד למה כפל לומר כחי ולא הספיק לומר ראשית אוני. עוד צריך לדעת כוונת אומרו יתר שאת ויתר עז. ורז"ל (שם) אמרו

שאת זו כהונה עז זה מלכות וכו', וצריך לדעת למה לא אמר חלק פי שנים אחר שירד לפרע פרטי המושג לבן זכור. ואונקלוס הוסיף להזכירה בהרגומו ואמר תלת חולקין וכו' (פ'). עוד צריך לדעת כוונת אומרו פחו כמים אל תוהר. ורש"י ז"ל פירוש על אשר פחזו כמים לזה אל תוהר לא יהיו לך היתרות ומה הוא הפחו כי עלית משכני וגו'. ועדיין צריך לנו למודעי למה לא הספיק לומר אל תוהר כי עלית אחר שהפחזת היא כינוי לעון (פ') היה לו להזכיר העון לצד ומה לי עשאו בחפזון או שלא בחפזון. עוד למה הפסיק בעונש בחמלע הודעת העון שהיה לו לומר על זה הדרך אל תוהר פחו כמים כי עלית או על זה הדרך פחו כמים כי

אור בהיר

קב) פירוש אפילו לדברי רז"ל צריך לנו לומר שטעם הנתינה היא בעבור שהוא ארץ אבותיכם, שמפני שהרגו יושביה לא מפני זה זכו בה, ומה שאמר אשר לקחתי וגו', אינו נתינת טעם לנתינתו, אלא מראה מקום באיזה שם מדבר. קב) וכי הראות מעשיו הוא מכון חס ושלים. קד) אבל היכן נרמו בכמוז. קד) ולא העון עלמו.

על ידי זה מראיך נאנה להתקבל תפלתך ברצון למעלה. והנה זה הרמו בדברי יעקב ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. פירוש, שהוא בבחינת צדיק כזה המשפיע טובות לעם ומתפלל עליהם, ועל ידי זה הוא יגדל, הוא רומז לעולם הנסתר אשר שם רחמים גדולים כמו שאומרים (קדושת כתר) ממקומו 'הוא' יפן ברחמים לעמו, ומעורר חסד עליון הרמו לבחינה גדולה כמו שנאמר (ויקרא כא, י) והפנה הגדול מאחיו. ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וירעו יהיה מלא הגוים. פירוש הוא יוציא כל הניצוצות קדושה שנפלו בין העובדי כוכבים, על ידי זה יוצמח הגאולה שלימה מקרבן נדחי ישראל (ישעיה נז, ח). בונה ירושלים ה' (תהלים קמז, ב), והבן.

מט [א] ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים.

[א] האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. יבואר על פי מה שנאמר בכתוב (שיר השירים א, ד) משכני אחרריך נרוצה. פירוש, אנו מתפללים להקב"ה להמשיך אותנו אליו במדת החסד ואנחנו נרוצה אחריו. כי בענין קנין משיכה הוא ב' אופנים: הא' הכישה במקל והיא תבוא. והב' קוראה לה והיא באה (קידושין כב, ב). והנה באופן הראשון בבחינת 'הכישה במקל' הנה כבר לקינו והוצללנו בכובד הגלות המר. אך אנו מצפים להיות הגאולה וישועה באופן השנית בבחינת 'קוראה לה והיא באה'.

וזוהו שאמר יעקב אבינו את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. שהיה מתפלל על אחרית הימים קודם ביאת הגואל שאין בנו עוד כח לסבול היסורים מכובד הגלות המר, הנה יקרא אתכם בקריאה בעלמא ויהיה המשיכה אליו בקריאה, והיא בבחינת הדעת ולא על ידי יסורים ח"ו, אז השיבנו ה' אליך ונשובה (איכה ה, כא) בתשובה שלימה, נדש ימינו כקדם (איכה שם).

או יאמר האספו ואגידה לכם וגו'. פירש רש"י: 'ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה'.

להבין זה, דהנה כשנתן את עצמו להסתכל בכל דור ודור מה שיעברו על בני ישראל עד ביאת משיח וראה באורך הגלות המר ובחשכות הגדול, הנה מזה נתעצב אל לבו מאד ונסתלקה ממנו שכינה בעבור העצבות. אך השבטים ניחמו אותו ופתחו ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים י, ד. פסחים נו, א) כמו שפירש רש"י בפירושו (דברים שם) 'ה' שהוא עתה אלהינו, לעתיד יהיה ה' אחד ושמו אחד. כי צריך להיות שמה בזה במה שיהיה לעתיד בהגאולה ה' אחד לכל העולם, ביום ההוא יהיה וגו' (זכריה יד, ט). לכן אמר הוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (פסחים שם), שיהיה כן במהרה בימינו אמן.

או יאמר 'ביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה'. שיעקב אבינו 'ביקש' או בתפלתו על קץ הגאולה - 'לגלות הקץ'. על ידי זה נסתלקה ממנו שכינה. פירוש, שהיה עליה לשכינה הקדושה ונסתלקה למעלה למעלה ממנו על ידי תפלתו.

[טז] דן ידן עמו פאחד שבטי ישראל. [יז] יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארץ הנשד עקבי סוס ויפל רכבו אחור. [יח] לישועתך קויתי ה'.

[טז] דן ידן עמו פאחד שבטי ישראל יהי דן נחש עלי דרך וגו' לישועתך קויתי ה'. הנראה לי, על פי מה שאמרתי בפירוש המשנה (אבות פ"א מ"ו) 'הוה דן את כל האדם לכף זכות'. להורות דרכי הצדיקים ההולכים תמיד במסירות נפש עבור כלל ישראל ומקבלים עליהם יסורים ודנים את עצמם עבור כלל ישראל, כמו שנאמר (שמות כח, ל) ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו וגו' - כמבואר במקום אחר.

וזוהו שאמר דן ידן עמו פאחד שבטי ישראל. פירוש, הצדיק הדן את עצמו עבור עמו בני ישראל ומצפה לטובתם הוא העושה היחוד

למעלה. 'פאחד' - פיו במסירות נפש בשעת ד ה' אחד, כן גם כן צ בני ישראל. כי כן הו ב"ה ואהבת ישראל, במסירות נפש כנ"ל. ו עלי דרך וגו' לבטל כל הקוצים והחוחים ה יעורר רחמים עליהם קויה

נ [טז] ויראו אחי יוסף לו ישמנו יוסף והש אשר נמלנו אתו. [טז] אנה לפני מותו לאמר אנה שא נא פשע אחיך ועתה שא נא לפשע עו דרבר

[טז] ויראו אחי יוסף לו ישמנו את כל הרעה אשר נה וגו' אנה שא נא פשע לפשע עבדי אלהי אבין העירו המפרשים על ועתה שא נא וגו'. שבכ

אך הנה מבואר כנ התשובה הוא עי שבא בעל תשובה לפ תשובתו והצדיק מעל פירשתי הפסוק ויאמן לכם פה עם התמור ו פה ונשתתוה ונשובה מה שאמר ונשובה א' כוונתו שלא ילכו אתו שהם דומים לחמור - סב, א). ואמר אברהם, י למדריגה גדולה. ולזו מדריגה, כמובא בזו פסוק פה תברכו וגו

מובל'י שלמה הכהן זצ"ל

אנדריק כזאנסק

4 ימנו בוצת ססניא מיר

ועקרבים כידוע ליודעי חן. וזהו ענין ביטול כוחות הטומאה והעלאת הניצוצות קדושה. ועל זה אמר הכתוב פי ה' אֶלְהֵיךָ בְּרִכָּךְ - לשון הברכה מהטומאה להקדושה בכל מַעֲשֵׂה יָדְךָ במדבר הגדול והנורא הזה, אך אל עשו אל תתגר בו מלחמה כי עדיין אין העת לזה ונשמרתם מאד. וכמו שהיה אצל הבעש"ט, פעם אחת בא לעיר אמר כי מוכרח לברוח מפני הניצוצות רעות שבאותה העיר.

וזהו פירוש הפסוק שהתחלנו אָמַר אוֹיֵב אֶרְדָּךְ כו'. פירוש, כאשר ראה האויב כי נטבע בים סוף, אז אמר בנפשו הטמאה לרדוף בהניצוצות שלו את הקדושה של בני ישראל כי ידבקו בהם. וזהו תַּמְלָאמוּ נַפְשִׁי - ר"ל תמלא מהם נפשו הטמאה, ובזה תוֹרִישְׁמוּ יָדִי. וזהו אֶחְלַק שְׁלָל, הם הניצוצות קדושה נקראו 'שלל' כנודע, כי הניצוצות קדושה המובלעים בתוך ניצוצים הרעים יזיקו לישראל הלילה. אבל אתה נִשְׁפָּת בְּרוּחְךָ כִּסְמוּ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפְרֵת בַּעֲוֹמָקָא דְתְהוּמָא רַבָּא. ואתה מי כְּמִכָּה בְּאֵלֶם ה' מי כְּמִכָּה כו'.

או יאמר אָמַר אוֹיֵב אֶרְדָּךְ אֲשִׁיג אֶחְלַק שְׁלָל. זה היה מחסדי השי"ת שהלכו אך עבור תאוות ממון, לכך לא יכלו להועיל דבר. כמו שמבואר בפרשת בלק אצל בלעם (במדבר כב, כ) אִם לִקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לִךְ אִתָּם, לִקְרָא לְךָ - להנאתך, קום לך כו', כי לא תועיל כלום ולא תעשה להם דבר.

נְחִיטָה בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה נְאֻלֶּתָ (שם). יבואר על פי מה שנאמר (תהלים פט, ג) עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶנָּה, שהעולם נברא במדת החסד בחינת אברהם, כמו שנאמר (בראשית ב, ד) בְּהִבְרָאָם, - באברהם' (כר"ד יב, ט). כי כל ההשפעות הטובות הולכים על ידי הצדיק יסוד עולם והוא הצנור להוליד ההשפעות מעולם העליון למטה בעולם הזה, והוא בחינת השמירה מן החיצונים העומדים לחטוף השפע. וזהו שנאמר (תהלים קיט, קכב) עֲרַב עֲבָדְךָ לְטוֹב אֵל יַעֲשֶׂנִי וְיָדִים. והשכינה הקדושה היא החוטפת ההשפעות עבור צרכי בני ישראל.

וזהו שנאמר (משלי לא, טו) וַתִּקַּם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טָרְף לְבֵיתָהּ. בְּעוֹד לַיְלָה הוא רמז לימי הגלות. וַתִּתֵּן טָרְף היינו השפעות לכנסת ישראל. וכל תשוקתה לאחוז בצדיק יסוד עולם, כמו שאומרים (זמירות ליל ש"ק - אומר בשבחין) בְּוַיִּין תִּתְקַטֵּר. וא"ו רמז לצדיק יסוד עולם יעקב ויוסף - כמבואר במקום אחר. והצדיק הוא בבחינת שבת אשר הוא כולו בקדושה וכל השפע היורד ביום שבת הוא בבחינת שמירה מהחיצונים. וזהו שאומרים (זמירות ליל ש"ק - כל מקדש) יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מְבֹאָו וְעַד צֵאתוֹ. היינו ההשפעות היורדים מעולם העליון עד צאתם למטה הוא בקדושה ושמירה מן החיצונים. וגם השפע היורד על ידי הצדיק יסוד עולם הוא בבחינת שבת - גם כן בשמירה מעולה. וזהו שנאמר (שמות יג, יט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ. - 'ע"ץ מו"ת', פירוש תיקן חטא עץ הדעת של אדם הראשון, לכן היה בבחינת צדיק יסוד עולם להוריד כל השפעות.

ובזה פירשתי מה שאומרים (זמירות ליל ש"ק - כל מקדש) מִשָּׁף חֶסֶדְךָ לַיְדָעִיךָ [אֵל קְנָא וְנוֹקָם]. על פי מה שאמרו בגמרא (ב"מ מז, ב) 'דבר תורה משיכה קונה'. 'קונה' בגימטריא קנ"ו ה'. יוסף עולה גימטריא קנ"ו להמשיך לה'. כי הוא המושך החסד על ידי הצדיק יסוד עולם. וידוע מה שאמרו בגמרא (קידושין כב, ב) שיש ב' מיני משיכות: הא' קורא לה והיא באה, והב' הכישה במקל והיא תבא. ועל זה אנו מתפללים שיהיה משיכת החסדים על ידי בחינת 'קורא לה והיא באה' - על ידי דברי תורה, כמו שנאמר (שיר השירים א, ד) מִשְׁכְּנֵי אֶחָדֶיךָ גְרוּצָה וְלֹא עַל יְדֵי יְסוּרִים ח"ו בבחינת 'הכישה במקל'. וזהו שנאמר מִשָּׁף חֶסֶדְךָ לַיְדָעִיךָ - הם בני"י, אֵל קְנָא וְנוֹקָם לעכו"ם בבחינת הכישה במקל כנ"ל, אבל לבני ישראל יהיה מצד החסד בחינת משיכה הא'.

וזהו פירוש הפסוק שהתחלנו נְחִיטָה בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה נְאֻלֶּתָ. פירוש, שהקב"ה יש לו נייחא מן החסדים אם הם הולכים ביושר לבני ישראל

אין
ש.
צד
רא
שב
שר
ים
מך
די
אה
הו
פי
בן
ה,
ה'
קב
יב
צד
ות
נא,
ול
ם:
ם:
רי
ת:
נת
יין
ם:
גד
כי
ל:
די
וי
ש
ה:
ול
ם:
ם:

לבל יכוזו זרים, רק אל עם זו גִּאֲלֶתָּ - להם יהיה הגאולה במהרה בימינו מבחינת חסד עליון. L

בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד (שם). בפרקי דרבי אליעזר (פ"י) 'יְהִי ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד - קודם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד'. שמו היינו הנשמות של הצדיקים, דבאין סוף ב"ה לא שייך שום שם ולא תמונה, רק מאצילות העולם נבראו השמות כמו שכתבו בכל ספרי הקבלה, ואפילו שם הוי"ה ב"ה הוא היה הוה ויהיה וזה לא שייך רק אחר שנברא העולם, ועיקר בריאת עולם היה בשביל ישראל כידוע. וזה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא (ירמיה יד, ט), וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קִרְאתָ (מוסף לשלש רגלים), ומה תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל (יהושע ז, ט).

וזה לא תַּעֲשֶׂוּן בְּן לֵה' אֱלֹהֵיכֶם (דברים יב, ד) - 'אזהרה למוחק את השם' (מכות כב, א), על פי מה שאמרו בגמרא (שבת קב, ב) 'מי שהיה השם חקוק על בשרו הרי זה לא יעמוד במקום הטנופת כו' שמא ימחק את השם'. דהנה כתיב (בראשית ב, כד) עַל בְּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. יַעֲזֹב הוּא לְשׁוֹן סִיּוּעַ כְּמוֹ עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ (שמות כג, ה) - על דרך תְּנוּ עַז לְאֱלֹהִים (תהלים סח, לה). 'אביו ואמו' היינו אבא ואימא, חכמה ובינה, עולם האצילות ובריאה, והוא שם י"ה. וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ היינו השכינה, ה' האחרונה היינו יחוד כל השם. וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד, וְהָיוּ הוּא (מקור) אותיות הוי"ה ב"ה. לְבָשָׂר אֶחָד היינו, שגם הבשר יהיה קודש בלי שום רע ח"ו, כמו שאמרו ברבי אלעזר ברבי שמעון שלקח משמן בשרו והניח בחמה ולא הסריח - כדאיתא במסכת בבא מציעא (פג, ב) וכן רב זירא שהלך בכל ערב ראש חודש לאש ולא נשרף (שם פה, א), משום שהיה השריית השכינה בכל רמ"ח איבריהם, וכאמור (תהלים קג, א) לְדָוִד בְּרָכִי וּבְפִשִׁי אֶת ה' וְכָל קִרְבִּי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ, וְתוֹרְתְךָ בְּתוֹף מְעִי (שם מ, ט), לְבִי וּבִשְׁרֵי יִרְגָנוּ אֶל אֵל חַי (שם פד, ג), וְכָל קִרְבִּי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ - על כל אבר ואבר השירו שם הוי"ה ב"ה. כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה כו' (שם לה, י) - כמבואר בתיקונים דף קכט (א).

יִוָּצַר אֹר וּבוֹרָא חֲשֵׁךְ (ברכת יוצר אור). כבר ביארנו במקום אחר כי הגה מחטא אדם הראשון נתערב טוב ברע, וכן הוא באדם תערובות חשך ואור. וזה גולל אור מִפְּנֵי חֲשֵׁךְ ולפעמים חֲשֵׁךְ מִפְּנֵי אֹר (שם). אמנם כח קדושת אור שבעת ימי בראשית יכולים לדחות החשך. וזהו פירוש 'גנוז לצדיקים לעתיד לבוא' (הגיגה יב, א). היינו שבזה האור יכולים הצדיקים העתידים לבא לדחות את החשך. וזהו פירוש יוֹצֵר אֹר - היינו שהשי"ת יצר האור של שבעת הימים. ובוֹרָא לְשׁוֹן רַחִיּוֹת לְחוּץ אֶת חֲשֵׁךְ נִכְמוֹ שִׁכְתָּב רַשִׁי בְּמַסַּכַת חוֹלִין (מג, ב) 'חיישינן שמא הבריא - פירוש יצא לחוץ'.

וזה הענין מכת החשך שהיה במצרים. שכל החשכות הלך מישראל למצרים. ולכך לא רָאוּ אִישׁ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתְּחַתְּיוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשֶׁבֹתָם (שמות י, כג), כי נשאר להם האור לבד בלי שום תערובות חשכות כלל. וזה הַבְּקָר אֹר (בראשית מד, ג). כי בכל יום בבקר מתנוצץ האור הזה. ועבור זה וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר (שם כב, ג), לקבל קדושת האור הזה. וזהו פירוש וְהָם הִבְיָאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר (שמות לו, ג). דהנה משה רבינו ע"ה כשלמד לבני ישראל תורה ומצות המשך עליהם אור ישר ואח"כ חזר אליו מהם קדושת אור החזור, וזהו פירוש וְאֶתָּה תַּצְוֶנָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כו, כ) - היינו שתמשך עליהם אור הישר, ואח"כ וַיִּקְחוּ אֵלָיֶךָ (שם) - היינו שיתחזרו לך קדושת אור החזור.

וזהו שאמר משה רבינו ע"ה ליתרו (שמות יח, טז) פִּי יְהִי לָהֶם דְּבָר בָּא אֵלַי. פירוש, שהודיע ליתרו מעלת בני ישראל. מה שלומד עמהם הוא מרויח מהם קדושה יותר בבחינת אור החזור. וזהו פִּי יְהִי לָהֶם דְּבָר - היינו כל הקדושה שיהיה להם ממני - בָּא אֵלַי בְּהַחֲזֹרָה עוֹד יוֹתֵר, בבחינת אור החזור, כאשר רואים בחוש כשזורעים גרעין אחד או חטה אחת מצמיח מהם אילן גדול ושכולים הרבה. וזהו פירוש פִּי כְּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב פִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ

והולידה וְהַצְמִיחָה כֵּן יְהִי דְבָרֵי אֵל רִיקָם כו' (ישעיה נה, וזה גם כן הפירו (תהלים קיט, עט) יֵשׁ שֶׁהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר מִן יוֹתֵר לֵהֲבִיא אוֹתֵי אֹר

תְּתַבָּרַךְ לְנִצָּח קְדוּשִׁים

(שם). הנראה כי כל על המלאכים ומפארים, אך זה הצדיקים בגן עו המלאכים שהם מ לשמו הגדול ית"י נפש על פי עבודת וזהו מבואר בזה ועליהם נאמר (שם) שעל ידי תפילתם בהעכו"ם ועושה ח יוצר המאורות. שזו מארת בן

וזהו שאומרים (ש) מלכות שמי בְּנִחַת רוּחַ. הגה ע נפש כמו שנאמר (וי) יִשְׂרָאֵל - 'מסור ע אמור). וכן הצדיקיו מקבלים עליהם מס ולירד לעולם הזה וטובת בני ישראל. לשון ירידת הרוח ל בבחי

והנה אמנם בכל בעולם הזה נפש, כי כבר אמרו רב אחאי בר יאשין פִּי עֵפֶר אֶתָּה וְאֵל קֹדֶם תַּחֲתֵי הַמַּתִּי

וְכִי לֹא אֶחְמוּל עוֹד עַל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 נְאֻם-יְהוָה וְהָיָה אֲנֹכִי מִמְצִיא אֶת-הָאָדָם
 אִישׁ בְּיַד-רֵעֵהוּ וּבֶיךָ מִלְכּוֹ וּכְתַתּוּ אֶת-
 הָאָרֶץ וְלֹא אֶצִּיל מִיָּדָם: הַיּוֹאֲרָעָה אֶת-
 צֶאֱן הַהֲרֹגָה לָכֵן עֲנִי הַצֶּאֱן וְאֶקְחָ-לִי
 שְׁנֵי מִקְלוֹת לְאֶחָד קָרָאתִי נְעָם

אָמְרוּ בְּרִיד יְיָ דִּי
 אֶעֱתִרְנָא וְרַעִיָּהוּ לֹא
 חִסִּין עֲלֵיהוֹן: וְאִרִי לֹא
 אַחֹס עוֹד עַל יִתְכִי
 אֲרַעָא אָמַר יְיָ הָא אֲנָא
 מְגִרִי יָת אֲנִישָׁא גְבַר
 בְּיַד חֲבֵרִיהּ וּבְיַד מַלְכֵיהּ
 וְיִבְזוּן יָת אֲרַעָא וְלֹא
 אֲשׁוּב מִיָּדָהוֹן: וּמְנִיתִי
 פְּרַנְסִיאַ עַל עַמָּא וְאֲנֹן
 פְּרַנְסִיאַ עַל עַמִּי וְאֶתְפְּלִיגוּ יָת עַמִּי לְתַרְתִּין פְּלִגְוֹן

אֶתְפְּלִיגוּ
 יִשְׂרָאֵל עַל דְּבִיר
 יְהוּדָה וְקִצּוֹ בְּמַלְכוּתָא
 דְּבִית דְּוֹד דִּי בְּהוּ
 רַעְוָא קְדָמִי לְמַהוּ
 פְּרַנְסִין עַל עַמִּי
 חֲוַשְׁצִיתִי יָת תְּלַתָּא

ולאחד קראתי חובלין
 ליסרם בעקצים (מ"א יב יט),
 במקלות קרח למוטליהם מקל
 שלשת הרועים בירח
 דרכיהם עד שמאסתיס וה
 שלשם הרועים, שהרג יהוא ו
 צת אחוזה מלך יהודה ולא

מצודת ז

חובלים. מלשון חבלה והשח
 מניעה והסרה. כמו ולא כחזו מא
 בחדש: ותקצר נפשי. כן יאמ
 וכן ותקצר נפשו למות (שופטים טו

בני מתתיהו בן יוחנן כהן גד
 מעשים, ואחריהם קמו בנייהם
 (ח) ואכחיד את שלשת הרוע
 זכריה ברעותו את הצאן, ואמ
 לרמוז על שלשת הרועים הנע
 יהודה שימש שש שנים ויהונו
 כמו שנאמר ימים תהיה גאוג
 מתתיהו אביהם הזקן, כי לא
 רוצה לומר לא היתה דעתו ר

אין שטן ואין פגע רע: ולא
 חובלים, והוא לשון השחתה
 (שה"ש ב טו), רוצה לומר
 ועלילותם, והוא נהג אותם על
 לשמור אותם מן האויבים, אך
 שלא סילק שכינתו ושמירתו ו
 היו מלכים טובים ומלכים רעים
 ימים היה בא להם הרע והי
 ובזמן שהיו עושים טוב היה
 עם המקל גועם: וארעה את
 י רעיתים: (ח) ואכחיד את

(ח) ואכחיד את שלשת הרועי

רש"י
 (ו) וארעה את צאן ההרגה. כל חלה דברי
 הקצ"ה לנצח, ואני רעימי אותם צימם הקדמונים:
 לכן עניי הצאן. אמת עניי האלן היו כשהתחלתי
 לרעותם: ואקח לי שני מקלות. לטוף ימים
 חלקתים לשתי ממלכות צעונם: לאחד קראתי
 גועם. ירעם אמר לנהלם לאט:

מצודת ציון

(ו) ממציא. מלשון מצאה והוא כענין הזמנה. כמו
 וימצאו בני אהרן (ויקרא ט יט): וכתתו. ענין שבידה
 ונתציה: (ז) לכן. בעבור: עניי. ענין שפלות והכנעה:
 מקלות. מטות: גועם. מלשון נעימות ומתוק ואהוב:

מצודת דוד

(ו) כי לא אחמוץ עוד. רוצה לומר זה יהיה לרמו
 על ישראל שהמה צאן מרעיתו יתברך, ומעותדים הם
 להריגה בחורבן הבית השני, ולא אחמוץ עוד עליהם
 מעתה: ממציא את האדם. את בני ישראל אזמין כל
 איש מהם ביד רעהו הקם עליו, וביד מלכו החפץ
 להשמידו, וכן היה בסוף בית השני, שמלכיהם השמידום והפריצים גלחמו זה בזה, כמוזכר ביוסיפון: וכתתו.
 מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ, ולא אציל את מי מיד הורגי, וכאומר הואיל ומעותדים להריגה,
 מה לי להצילם קצתן מקצתן: (ז) וארעה. סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוה ה', ורעה את הצאן העומדות
 להריגה בבית המטבחיים: לכן עניי הצאן. רוצה לומר חמלתי עליהם לרעותם, בעבור כי היו הנכנעים
 והירודים שבכל הצאן: ואקח לי. לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות: גועם. כי היה געים ולא הכאיב

רד"ק

(ו) כי לא אחמוץ עוד. אם לא ייטיבו מעשיהם: על
 יושבי הארץ. על יושבי ארץ ישראל: ביד רעהו
 וביד מלכו. ישחיתו הם כהם, ומלכם גם כן ישחית
 בהם, הן מלך ישראל והן מלך האומות השולט
 עליהם: ממציא. מזמין. כמו ואת העולה המציאו
 אליו לנתחיה (ויקרא ט יג): וכתתו את הארץ. בין
 זה ובין זה יכריתו וישחיתו את ארץ ישראל: ולא
 אציל מידם. לפי שחטאו לי: (ז) וארעה, לכן עניי
 הצאן. באמת עניי הצאן מצאתים כשלקחתים
 לרעות. תחלה אפרש פרשה זו על דעת המפרשים
 אותה לעבר, אעפ"י שלא מצאתי לאחד מהם
 פירוש שלם בפרשה זו, אפרש אני מה שאמצא
 ברעתי בע"ה יתברך: ואקח לי שני מקלות. דרך

מדרשי חז"ל

אלו ת"ח שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה, "חובלים"
 אלו ת"ח שבכל שמחבלין זה לזה בהלכה. (סנהדרין כד.)

כי שודד גאון הירדן זה אליהו ואלישע. (אדר"נ פ"ד).
 לאחד קראתי גועם ולאחד קראתי וגו'. "גועם"

וְלֹא־אֶחָד קָרָאתִי חֹבְלִים וְאַרְעָה אֶת־הַצֶּאֱן:
 ח וְאֶכְחִיד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיַרְח אֶחָד
 וְתִקְצַר נַפְשֵׁי בָהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בַּחֲלָה בְּיָ:
 אֶתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְקָצוּ בְּמַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דִּי בְּהוֹן רַעוּא קְדָמִי לְמַהוּי פְּרָנְסִין עַל עַמּוּ:

ח וְשִׁצִּיתִי יָת תְּלַתָּא פְּרָנְסִיא בְּיַרְחָא חָד וְרַחֵיק מִימְרֵי יְתְהוֹן עַל דְּנַפְשָׁתְהוֹן קִצַּת

רש"י

מלכות דוד, ועמליה אינדה את השאר זולתי יואש שנטמן (מלכס נ ט יא): ותקצר נפשי בהם. מאסתים. וכל לשון קולר נפש הוא דבר זריה, או דבר מיאוס שאין הדעת סוצלמו, וקצר הלצ והמעיס מלהכיל, כמו שאליהוא אמר הזיקמני רוח צטני (איוב נב יא): וגם נפשם בחלה בי. זכרונס היה רב צמעו, וממלא את רוחי ומניק את צטני. ונחלה

מצודת דוד

בהכאתו: חובלים. כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה: וארעה. באלו שחי המקלות רעיתי את הצאן, פעם במקל נועם בפעם במקל חובלים, הכל לפי הצורך. ובא לרמוז על הכהנים בני חשמונאי שמשלו בבית השני, שהיו בבי הנהגות, מתחילה משלו גי בני מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, יהודה ויהונתן ושמעון, ומעשיהם והנהגותם היה בנועם ביראת ה' וכשרון מעשים, ואחריהם קמו בנייהם וזרעם, הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם, כמוזכר ביוסיפון: (ח) ואכחיד את שלשת הרועים. דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר, וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן, ואמר הנה בזמן ירח אחד הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחת, ובא לרמוז על שלשת הרועים הנעזרים בני מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, ששמשו לי שנה ונכחדו מן העולם, כי יהודה שימש שש שנים ויהונתן שש ושמעון י"ח הרי שלשים שנה, ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים, כמו שנאמר ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה טז), לפיכך בא הרמוז בירח ימים שהוא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן, כי לא שימש אלא שנה אחת, וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנותו): ותקצר נפשי בהם. רוצה לומר לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור טורח הצאן ומאס בהם: וגם נפשם בחלה בי. רוצה לומר

רד"ק

אחד. הם בני אישיו, יהואחו ויהויקים וצדקיהו, אלו השלשה מתו ביד אויביהם, ויהויכין בן יהויקים אעפ"י שגלה לא נכחד, כי ממנו נשתלשה המלכות מלכות בית דוד. אבל אלו השלשה נכחדו, כי יהואחו וצדקיהו לא היה מזרעם מלך, ויהויקים מת בבזיון סחוב והשלך (יזמיה כב יט). ואלה השלשה היו בסוף חרבן הארץ וגלות הארץ, כי בין שלשתם לא מלכו אלא כ"ב שנה וארבעה חדשים, וכולם היו בצרה. ומה שאמר בירח אחד, רוצה לומר בזמן מועט, וכמוהו יאכלם חודש את חלקיהם (הושע ה ו): ותקצר נפשי. על דרך משל, כמו ותקצר נפשו

מדרשי חז"ל

(ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וגו'. וכי בירח אחד מתו, והלא מרים מתה בניסן ואהרן כאב ומשה

ולאחד קראתי חובלים. רמזעס אמר להס ליסרס צעקריס (מ"א יב יא), ולפי שדרך לאן לנהלן צמקלות קרל למושליהס מקלות: (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד. והס השחיתו דרכיהס עד שמתסתיס והרגתיס צחדש א' כל שלסת הרועיס, שהרג יהוא אס כל צית אחאב, ואת צית אחזיה מלך יהודה ואת אחז, ואת כל זרע

מצודת ציון

חובלים. מלשון חבלה והשחתה: (ח) ואכחיד. ענין מניעה והסרה. כמו ולא כחדו מאבותם (איוב טו יא): בירח. בחדש: ותקצר נפשי. כן יאמר על דבר הקשה לסבול. וכן ותקצר נפשו למות (שופטים טו טז): בחלה. ענין מיאוס

י
י
לא
לא
יחבי
א
אנא
גבר
מלכיה
ולא
ומניתי
ואנון
פלגון

י
ימיס
קראתי

גנה. כמו
ין שבידה
והכנעה:
ואהוב:

וכתתו.
להריגה,
העומדות
הנכנעים
א הכאיב

זי לרעות
י הנהגתו
יהם היה
זד קראתי
ם פתחין
שנמצאו
רא נועם,
ך שאמר
ור, בנאות
היה בזמן
מלכיהם
שרה, ואז
כל טוב,

"חובלים",
דרין כד.).

תקום על דמא

לשון הרע הולכים
 או מה ישמעו רע
 ל הולכי רגילה^(ט),
 זריו* שלא מצינו
 בה, לא חלק רכיל,
 רכיל נחשת וברזל^(י)
 ו כחוצ צו הליכה,
 עהו^(יא), לשון רמיה
 שם י"ב ד', לכך חני
 יך ומרגל, שהכ"ף
 שמוציאה ממקום
 ו זכ"א (ובז"א),
 ין בלמ"ד (ור"י ש),
 ירגל בעצדך, (רגל
 י"ט ג) לא רגל על
 ל אחר כל סחורה,
 זהם הגשים על
 יא רכיל, לשון רוגל,
 ו (ויחל ג' ה) ואלכו
 יא בי מלכה (ברכות
 פטס לאכול צבית
 והוא גמר חיזוק*
 על האמת, ואותה
 לשון קורן צעיניו
 יל לקרון צעיניהם
 ואר השומעים: לא
 יתתו^(יב) ואתה יכול
 גע צנהר וחיב או

לא הוא הולכי^(יג)
 ד זה ידוייק אומרו
 אתה מוליד רכיל
 זגלגלים מזה לזה
 ה' פי' חני צוחן
 ג. עוד ירצה שלא

מר הוא, שכל דינים בין

דחברך אגא יי' י' לא תשני ית
 אחוה בלבך אוכהא תוכח ית
 חברך ולא תקבל על רי' לא
 חובה: יי' לא תקום ולא תמר

רעה אני יהוה: לא תשנא את אחיך
 בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך
 ולא תשנא עליו חטא: לא יתקם

רש"י

לקט בהיר

לסטים צאים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר^(ט),
 ונאמן להפרע*: (יז) ולא תשנא עליו חטא. לא
 תלבין את פניו^(יח) צרבים (תיכ - ערכין ט"ז): (יח) לא
 תקום. אמר לו השאלנו מגלך^(יט), אמר לו לחו, למחר
 שנינו נוסחאות * לפרע.

סח) כשנאו לידך עצירות אלו ונללת מהם, ולהפרע ממי
 שאינו עומד בנסיון, וכאן לא אמר דיין להפרע, שכלן אין
 כמיז שם חלקים רק שם הוי"ה, וכבר אמרנו שמה ששם
 הוי"ה משלם לעושי רע כרעחם לא ממדת דיינות אלא
 ממדת אמת ונאמנות, לכך אמר נאמן להפרע: (ט) כינוי

היא למתבייש, שסתם אדם כשנתבייש פניו מתלבין, כלומר אע"פ שהזרתין וזויתין הוכח תוכיח, יהיה זאת ציחידות
 זינו לבין עצמך כדי שלא תשא (על עצמך) עליו (בשצילו) חטא: (ע) מגל הוא סכין ארוך מלא פגימות, והוא כלי
 אומנות חשוב ויקר לחתוך בו, ודמיו מרובין ונקל יופסד ובעליהן חסין עליו מלהשאלו, וקדרוס הוא כלי לבקע בו עגים
 ואינו נפגם ונתקלקל מהרה, ואין אדם מקפיד כל כך להשתמש בו ומשאלין אותו, ובמשל הזה עשו חז"ל שינוי, שבמשל הא'
 לא רצה ראובן להשאל המגל ושמעון נקם בקדרוס, ובמשל הנטירה עשו להפך ראובן מנע הקדרוס ושמעון טר במגל, ולא

אור החיים

יחזיק ידי מדברי לשון הרע^(ט), שצזכ הוא סוצב
 שיוליכו הרכיל ומעלה עליו הכחוצ כאלו הוא הוליד
 רכילות זה להיותו סיבה:
 לא תעמוד וגו'^(י) לנד שזכה על הרכילות התנה
 זו שלא יעמוד על דם רעך, שאם ראה כת
 אחת שרולין לרעות חייב להודיעו לבעל דבר כדי
 שיציל נפשו, ולא יאמר הרי זה רכילות, הא למדת
 שאם לא גילה אופן חצירו והרגוהו בעל אזכרת לא
 תעמוד וגו'. ולא ולמד ממעשה גדליה בן אחיקם
 (ירמי' מ') שגילו לו^(יא) וכשלא חש היה מה שהיה:
 יז. לא תשנא את אחיך וגו'^(יב) פירוש אם נסצב
 מאחריך דבר הגורם לשנאותו לא תשנאהו
 בלבבך אלא צפידך דבר אליו תוכחות על אשר ככה
 סצב, והוא אומרו הוכח וגו'. ואומרו ולא תשא עליו
 חטא^(יג), פירוש לא תחליע בדעתך שמה שנסצב
 מאחריך ברשע עשאן ועודנו עומד בחטאו עמום על

שכמו אלא תהיה דן אותו לכף זכות, ותוכיחנו ועל
 ידי התוכחה יהיה אחד מצד צדדים, או יתן אמתלא
 להנעשה ואין חטא, או יתחרע על הנעשה וישוצ
 לצל עשות כדבר הזה, וכרי הוא כריע כאח לך^(יד).
 עוד נראה לפרש צהעיר עוד צשיעור הנדצר שהיה
 צריך לומר לא תשנא בלבבך את אחיך, שיגמור
 מקום השנאה שהחחיל לדבר זה ואחר כך יזכור
 את מי ישנא. אכן יכוין להודיע שייעור השנאה אשר
 ה' מנזה עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה
 אלא שנאה גמורה לבקש רעתו ולחפון צכליונו,
 הצל הרחקה בלב חיינה קרויה שנאה, לזה נתחכם
 הכחוצ לסמוך לא תשנא עם חיצה אחיך לומר כי
 השערת השנאה אשר יזכר ה' עליה היא הנרגשת
 בערך את, ושיעור זה כל שירחיקהו מלצו^(טו) קלח
 הנה הוא יורד ממדרגת את, וכרי הוא עוצר משום
 לא תשנא. עוד ירצה צהעיר למה צאזכרת לא

אור בהיר

אדם לחצירו אינם רק בישראל, אם לא מפני חילול ה'. (עו) ויהיה ג"כ פי' לא תלך לא פוליד, ע"י ההתחזקות. (עז) השייכות
 למה שלמעלה, ומה גם בפסוק אחד. (עח) שישמעאל בן נתניה רצה להורגו. (עט) וכי צפה או צדים מותר לשנאותו. (פ)
 שאם כפירש"י ז"ל שלא ישא על עצמו חטא צציל חברו כשילבין פניו, חקר חיצת על עצמו, אצל לדרכיו הוא טוען ונושא על חברו חטא
 כשימנע מלהוכיחו. (פא) וזה פי' אחיך, שאם יכול אחת לעשותו אחיך לא תשנא אותו, אלא הוכח תוכיח, וזה יהיה
 עמיתך. (פב) וזה יהיה פי' חיצת בלבבך, פי' אפי' בלבבך.

בינה עת לחשות - דרוש סד לעתים תלא

הכל כאשר לכל, כלומר: בין גזל, בין עריות, וכל מיני מידות רעות, פחותות ומגוננות אחרות - כולן נקבצו ונמצאו בלשון הרע, וממנו נתהוו.

וכאותה שאמרו פרק יש בערכין [ערכין טו]: אמר ריש לקיש: כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות עד לשמים. ותניא דבי רבי ישמעאל: כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות כנגד שלוש עבירות - עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים כו'.

הרי דכולהו גופי עבירה איתנהו בלשון הרע. ולפיכך אמר רב: הכל בלשון הרע - לומר שכל עבירות שבעולם נמצאו בלשון הרע, וממנו נמשכים ומתהוים. ופריך: לשון הרע - סלקא דעתך? דכיון דקאמר שהכל בא ממנו, כאילו הוא סיבה ליתר הפחיתויות - והרי כמה וכמה יש שאינם בעלי לשון הרע, עם היות שיש בהם פחיתויות אחרות! והשיב שאינו דוקא על לשון הרע ממש, אלא אבק לשון הרע, שאין שום אדם ניצול ממנו בכל יום.

ואחרי אשר דיבור הלשון היא אבי אבות הרעות והעבירות כולן, יחוייב לנו לגלות מצפוניו וסתרי מומיו ברבים, למען נוכל לתקן עוונתו בכל הדברים אשר הוא משחית בהם.

והן אמת, כי בהיכנסו לדבר עם מעלתכם בענייני תוכחות, מוסר, ולהישיר את העם ולהדריכם במה שצריך תיקון, יראה ורעד יבוא בך, יען בא אל זכרוננו מאמרם, ז"ל,

פרק קמא דברכות [ו]:

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, שנאמר [קהלת יב, ג]: "סוף דבר הכל נשמע - את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם".

ועם שפשוטן של דברים מובן מעצמו - שהמוכיח אחרים, אם יש בו יראת שמים, או ישמעו ויקבלו דברי תוכחתו; שכשיאמר: טול קיסם מבין שיניך, לא יוכלו להשיבו: טול קורה מבין עיניך - מכל מקום, מדאפקיה בלשון "שמיעה", וגם אָמְרו בלשון הווה ולא אמר לשון עתיד, שהיה לו לומר: ישמעו דבריו, או: יהיו דבריו נשמעים, וכיוצא - אני מבין בכוננתו, על הדרך שאמר איוב לחביריו [איוב ג, כה-כז]: "מה נמרצו אמרי יושר, ומה יוכיח הוכח מכם. הלהוכח מילים תחשבו ולרוח אמרי נואש?" והוא - כי מצאנו מגדולי שבחי המעלות שימצאו כמלך משיחנו, מהרה יגלה,

מלאכת אותו הדיבור, מזולתו שאינו מעניינו ולא נטה מטבעו אליו. ועתה, אמר ר' חייא, כי אפילו החכמים, המדברים תמיד בדברי חכמה, תהיה אצלם השתיקה יפה מאוד, שישתקו מלדבר בדברי חכמתם, כפי הזמן והסיבה המחייבת כן, עם היות החכמה היא מלאכתם הפרטית; וכל-ישכן לטיפשים, שתאות להם השתיקה מדבר חכמה, שאין להם מבוא בה. וכן תמצא ממש לשלמה, ע"ה, ששמר סדר זה עצמו, ללמוד קל-יחומר על שתיקה למי שאינו שייך באותו הדבר, ממי שהוא בעל אותה מלאכה. כי אמר: "גם אויל מחריש" - שרצה לומר במלת "גם", שאפילו האויל, כשיחריש וישתוק מדברי הבאי, שהם עסקי דבריו ביחוד, יחשב לחכם, ואין צריך לומר לחכם מחריש מדברי בטלה, אלא שאין זה מעניין החכם וטבעו.

ואם כן, יש כל כך צורך והכרח בשתיקה זו, כי לא בלבד תצדק בדברים הפחותים והרעים, אלא אפילו בדברים הטובים והמעולים תאות, כפי מה שיגרום העת והזמן.

והוא מה שאמר דוד, ע"ה: "נאלמתי דומיה החשיתי מטוב" - מצאתי כל כך תועלת בשתיקה, עד שנדבקתי בה בדרך כלל הדברים, ונשתתקתי ונאלמתי, לא מבעיא מלדבר במילי ועלמא הרעים, אשר להם דומיה תהילה מטבעם, אלא גם "החשיתי מטוב" - ממה שהוא טוב ונאות, כפי מה שיצטרך. ונמשך על ידי השתיקה הזו, ש"כאבי נעכר" - הכאב והצער והצרה הבאה אלי לסיבת הדיבור, הוא "נעכר" - כלה ואכז, שאני ניצול ממנו בעבור השתיקה; מה שהוא להפך כשאני מרגיל לשוני לדבר, כי אני גורם רעה לעצמי ולזולתי. וזהו: "חם לבי בקרבי, בהגיגי תבער אש" - כשאני מדבר בלשוני, כי ממנה תוצאות הקטטות והמריכות, ובערה בה אש המלחמה, מנפש ועד בשר תכלה וכל רעות שבעולם כאות בסיבתה. ואחשוב להבין כוונה זאת בדברי רב, ע"ה, במאמרנו - כאשר נדייק בו, שלא מצאנו שום סדר מדרגות בחלוקות אלו, לא מלמעלה למטה ולא בהפך. כי אם רצה להיות מוסיף והולך, היה לו לומר: מיעוט בעריות ורוב בגזל והכל בלשון הרע; ואם כוונתו להיות פוחת והולך, יתחיל מהכל ויסיים במיעוט. ואגב ארחיץ נעמוד על דקדוק קטן, ואם [= ואף אם] הוא חלוש: למה בחלוקת "הכל" הוסיף אות הה"א, מה שלא בא בחלוקות רוב ומיעוט, שלא אמר: הרוב והמיעוט.

אבל ירצה, לדעתי: כי להיות האהבות שלוש, כנודע; ואהבת הטוב היא המקוה לאדם - שלמות והצלחת נפשו. אבל אהבת הערב והמועיל, כשיהיה נמשך אחריהם, גורמים אבדנו. לכן אמר: כי משתי אהבות אלו - רוב בני אדם נכשלים באהבת המועיל, ולפיכך לא יינצלו מגזל; ומיעוטן נכשלין בערב, והיינו בעריות. אמנם, דע לך, כי

מרכיב ל זכניה פיאן ג'31 חק ג'2

הוא מאמר הנביא, ע"ה [ישעיהו יא, ד]:
ושפט בצדק דלים, ותוכיח במישור לענוי ארץ, והכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע.

כי באמת, יקשה: דבשלמא אמרו: "והכה ארץ בשבט פיו" וכו' - ניחא, שהוא ענין ניסוי, יוצא מחוק הטבע האנושי, וימצא בסגולה כמשיחנו; אבל שישפוט בצדק ויוכיח במישור, מאי רבותא כהא? וכי צריכא למימר שלא יעשה עוול במשפט? הרי מידה זו היא מצויה בהכרח אצל כל אדם בינוני, ובזולתה יקרא "איש בליעל, רשע, מעוול וחומץ".

אמנם, לדעתי, ירצה: כי התוכחת והייסורין הם שני שמות נרדפים, יורו על שני דברים שונים בעניינם; כי התוכחת הוא כפה, על ידי דברים נאמרים בכלי הדיבור: הפה והלשון והשפתיים - שהם דברי כיבושין וכיוצא, מגיעים אל לב השומע, לא יגעו בגופו כלל. אולם, הייסורין הם בהפך זה, כי הם נוגעים בעצם ובכשר בגוף המתייסר, ובהכרח יצטרך לזה פועל ממש, נעשה בכלי המעשה, ואין לדיבור גרידא מבוא לזה כלל. ואמר הנביא: כי מגדולת המלך הקדוש הזה, שהוא יהיה בענייניו כהפך מה שהוא בטבע המין האנושי; כי מה שאצל האנשים יצטרך דיבור ואמירה, יעשהו כפועל ממש, בלי שום מוצא שפתיים, אין אומר ואין דברים; ומה שיעשו שאר כל האדם בכלי המעשה, יעשה אותו בדיבור בעלמא. וזה - כי הוא ישפוט הדלים לא באמירת הדין ובבירור המשפט בפיו, לומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב; אלא שהוא בעצמו, בכל פעולותיו ובכל מעשיו, יעשה תמיד הצדק המוחלט והגמור - וממילא, באותו הצדק הנמצא בו, יבוא לשפוט את זולתו, כי יעשה רושם חזק בלב כל אדם מה שיראו בו מהצדק, ויתרחקו מעשות שום דבר מעוקל, ולא יצטרכו להתקרב למשפט בשביל שום טענה, כי ממנו יראו, ונמצא המשפט נעשה מאליו.

כהיהא דסוף פרק חזקת [ב"ב ס.]:

רבי ינאי, הוה ליה אילן הנומה לרשות הרבים. הוה ההוא גברא דהוה ליה נמי אילן הנומה לרשות הרבים. אתו בני רשות הרבים, הוו מעבבי עליה. אתא לקמיה דרבי ינאי. אמר ליה: זיל השתא ותא למחר. בלילה שדה, קצייה לההוא דידיה. למחר אתא לקמיה. אמר ליה: זיל קוץ. אמר ליה: הא מר נמי אית ליה. אמר: זיל חזי - אי קוץ דידי קוץ דידך; אי לא קוץ דידי, לא תיקוץ את. וכו'.

ואיכא למידק: (א) למה ליה לארוכי כולי האי: "זיל האידנא ותא למחר"? לימא: תא למחר, ופשיטא שאם יבוא

למחר יצטרך ללכת עכשיו. (ב) ולמה לא נתן לו שום סיבה על מה שמענה דינו? כדאשכחן ברב פפא, פרק קמא דביצה [ד:] דכי קאמר לאושפזיכניה כהאי גוונא: זיל השתא וכו', קאמר טעמא: משום דרב לא מוהב אמורא מיוס-טוב למחר וכו'. (ג) וכן באמרו: "זיל חזי - אי קוץ" וכו' - יאמר בקיצור: דידי נמי קוץ, וזה יספיק, כיון שידע שכבר נקצץ.

ונראה לי, כי רבי ינאי, ע"ה, הביין מזה האיש שהיה מורה היתר לעצמו לבלתי קצוץ האילן, בהיותו סומך על רבי ינאי, שגם הוא היה לו אילן כיוצא בזה; תדע, שלא באו בני רשות הרבים לתבוע לפניו תביעה זו, אלא הוא הקדים לבוא לפני רבי ינאי להציע השאלה, כחשבו שיאמר לו שהדין עמו, ושוב לא יוכלו בני רשות הרבים לעכב עליו בפני שום בית דין. וכיון שראה רבי ינאי שמעשיו גרמו לזה שיקיים אילנו, היה רוצה שגם על ידי מעשה שלו יתקן האחר עוותתו, מבלי שיאמר לו כלום; ולכן אמר לו: "זיל השתא ותא למחר" - להורות לו, שאין תכלית כוונתו החזרה למחר, אלא העיקר המבוקש הוא, שילך עתה לחוץ ולא יתעכב כאן, שהוא רומז לו שמההליכה לחוץ תתברר לו שאלתו, וישים לב על זה, לומר: למה זה ישלחני בלי שום תשובה, ויתעכב דיני בלי התנצלות, בדבר שהוא בלי ספק פשוט אצלו? והוא מקפיד בפרטות על ההליכה, הלוא דבר הוא! ומתוך כך יבין, שודאי כוונתו שילך עכשיו לראות מה יצוה רבי ינאי לעשות בשלו, ויעשה כן גם הוא. וכשחזר אליו עדיין עם השאלה, חשב, שמא כשבא זה לשאול מעיקרא לא ידע כלום מאילנו של רבי ינאי, ולפיכך לא נתן לב על דבריו ללכת לראות מה עשה בשלו, ומפני זה השיב לו מיד: "זיל קוץ". אך כשאמר לו: הא מר נמי אית ליה, אז נכנס בלבו ספק, והוא אחת משתיים: אם שזה לא הביין כוונתו, ולא הלך לראות מה היה מאילנו של רבי ינאי; ואם שהביין והלך ולא מצאו קצוץ, כי אף על פי שהוא שלח לקצוץ, אולי השליח לא עשה שליחותו. ועל כן אמר: זיל חזי וכו', למען ישוב להגיד לו, שאם לא נקצץ ישוב לשלוח לקוצצו על כל פנים. נמצא, אם כן, שרבי ינאי היה רוצה להגיד דבר המשפט על ידי מעשה בשל עצמו.

וזה הוא מה שנשתבח בו המלך המשיח: שישפוט בצדק הנמצא בו את הדלים, מבלי שיצטרך לומר להם כלום. גם כשיבוא להוכיח, לא יוצרך להרבות דברי תוכחות וכיבושין, אלא תוכחתו תהיה על ידי היושר אשר ימצא בו, כי כשיראו כל דבריו ביושר ובאמונה, ישתדלו להידמות אליו, ולא יצטרכו לשום תוכחת. ובהפך זה - הייסורין ועונשי הגוף, שיצטרכו בהכרח לכלי המעשה, הוא יעשהו על ידי דיבור בלבד, כי יכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע.

בכלל קדושים תהיו, כפירוש רש"י הווי פרושים
 מן העריות ומן העבירה כו'. ובוזחר (קדושים ב.)
 זכאין אינן צדיקיא דמקדשי גרמייחו בקדושה
 דמלכא, ובגין כך משלפי רוחא דקדושה
 מלעילא, ובנייהו כלהו זכאי קשוט ואקרונ בני
 מלכא, בנין קדישין. תו איתא שם איש אמו
 ואביו תיראו, אקדים אמו לאביו בדחילו כו',
 רבי יצחק אמר מה כתיב לעילא קדושים תהיו,
 אתי בר נש לאתקדשא באתתיה כחד, ממאן
 הוא שבהא יתיר בההוא קדושה, הוי אימא
 מנוקבא, בגין כך אמו ואביו תיראו:

וזהו שאמר המדרש (ויק"ר כד, ג) קדושים תהיו,
 הדיא הוא דכתיב (תהלים ב, ג) ישלח
 "עורך" מקודש, הוא האשה אשר הוכיח ה' לך,
 כמעט (כראשית ב, יח) אעשה לו "עור", וכדאיתא
 ריש פרק קמא דקדושין (ו. וברש"י ד"ה עזרת) גבי
 האומר עזרתי, עי"ש, אז ומציון בנים
 המצויינים בהלכה (ע"פ ברכות ה.) יסעודך, והבן:

לא תעשק את רעך ולא תגזול (יש, יג). בגמרא
 ריש פרק איזהו נשך (בבא מציעא סא.) אמר
 רבא למה לי דכתב רחמנא לאו ברבית לאו
 בגזל לאו באונאה כו', עד לאו בגזל לכובש
 שכר שכיר [כו'] לעבור עליו בשני לאוין,
 דבענינא דשכיר כתיב. ובתוספות ד"ה לעבור
 עליו וכו', ואם תאמר והיכי סלקא דעתא למימר
 דגזל עכו"ם אסור דאיצמריך רעך כו':

ונראה לי לתרץ, דהא זקיני מהרש"א (ד"ה
 בא"ה) כתב קצת קשה, אימא אי
 לאו רעך הוי מוקמינן להך לא תגזול לענין
 נכרי, ויש ליישב. כוונתו למה שכתב הפני
 יהושע (ד"ה בא"ה וא"ת והיכי) דאין סברא לומר
 דקרא אוהיר על נכרי לחודיה. והנה התוספות
 הקשו לעיל (שם) לוקמיה בגזל גופא ולעבור עליו
 בשני לאוין, ותירצו דלא לקי אגזל, דהוי ליה
 ניתק לעשה. והשתא ניהא, דעל כרחך לא הוי

גזל ניתק לעשה אלא לבתר דידעינן דגזל
 עכו"ם שרי מקרא דרעך, דאז הלאו והעשה
 שוין המה בישראל, ואין הלאו כולל יותר
 מהעשה. אבל אי לא הוה כתיב רעך הוה
 אמינא דקרא אתיא לגזל גופא לעבור עליו
 בשני לאוין, ואוהיר אישראל ועכו"ם, וגזל נכרי
 נמי אסור בלאו. ואי דלישראל לא צריך להזהיר
 בשני לאוין כיון דבישראל איכא עשה (לעיל ה.
 כ) והשיב, והוי ניתק לעשה, זה אינו, דכיון
 דהלאו כולל יותר מהעשה, דהלאו ישנו בין
 בישראל ובין בנכרי והעשה אינו רק בישראל,
 דעשה והשיב כתיב גבי קרבן אשם דאינו אלא
 בישראל כמבואר בנתיבות סימן שמ"ח (סק"א),
 אם כן לא הוי ניתק לעשה. וכעין מה שכתב
 הרמב"ם פרק א' מתמורה (ה"א) דמהאי טעמא
 לא הוי לאו דתמורה ניתק לעשה, שאין לאו
 שבה שוה להעשה, שהצבור והשותפין אין
 עושין (א"ע) תמורה, עי"ש, והוא הדין הכא. לכך
 איצמריך רעך למעט עכו"ם, ואז הלאו והעשה
 שוין, והוי גזל ניתק לעשה, לכך לא מוקמיה
 ליה אגזל כי אם אעושק:

ובזה מתורץ נמי מה שהקשה מהרש"א (שם
 ד"ה בדי"ה לעבור) הא עושק נמי ניתק
 לעשה. ולמה שכתבתי ניהא, דבעושק הלאו
 כולל יותר, שישנו אפילו פחות משהו פרוטה
 וכמו שכתבו הפוסקים, והעשה אינה אלא
 בפרוטה, משום הכי לא הוי ניתק לעשה. ונכון:

→ **דלא תשנא את אחיך בלבבך וגו' (יש, יח).** על
 פי מה שכתב הבינה לעתים דרוש ס"ד
 לפרש מאמרם (ברכות ה) כל מי שיש בו (בתוכו)
 יראת שמים (אז אפילו אינו פוצה פה להוכיח)
 דבריו (ממילא) נשמעים, ועושים רושם בלב
 זולתו להדמות אליו בכל דרכיו הישרים, עי"ש.
 וידוע כי אין אדם לומד אלא ממי שלבו חפץ בו
 ואוהבו, וכתיב (משלי כו, יח) כמים הפנים וגו' כן
 לב האדם לאדם:

אצל
 לזה,
 כי
 וזהו
 היא
 ר"ך
 זניה
 לא
 זוהר
 מה,
 ישו
 אמו
 אין.
 תא
 מה,
 מה.
 עד
 עד
 שם
 ורך
 ינת
 שאז
 סוף
 כל
 ליה
 תם
 כי
 כל
 נים
 מא
 שע
 זה,
 זה

ברכה ל' יקומיא יהונג ט"ל ט"ו זכ"ל
 אלהיך בק"ק ס"ט

וזוהו שאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, וממילא גם הוא יאהב אותך, אז הוכח (את עצמך, ובזה) תוכיח את עמיתך (בלי מוצא שפתיים) ולא תשא (כלומר, לא תצטרך לישא) עליו המא להזכיר בפה. ובפרשת מטות (אות ו) הארכתי בזה, עי"ש:

L

לא תאכלו על הדם (ויקרא כו-כז). כלומר בשביל להרבות דם בגוף. **לא תנחשו**. על דרך שאמרו (אבות פ"ב מ"ד) מרבה בשר מרבה רמה. **ולא תעוננו**. לשון עונות ושעות, כלומר שלא לומר כשאפנה אחר יום או יומים אשנה, כי אם והגית בו יום ולילה. **לא תקיפו פאת ראשכם**. על דרך שאמרו (שם פ"ג מ"ב) הוי קל לראש וכו', עיין ברמורה, ועל דרך שפירש הוזהר (קדושים פ: ע"ח להלן י"ג, לב) מפני שיבה תקום בקיומא טבא בעלמא, והדרת פני זקן דדין הדורא דליה, עי"ש. וזה שמוזהר שלא להיות מקיף ראשית בכורי ימיו לעסוק בהכלי עולם הזה והמודותיו כי יפרע לעת זקנתו, על זה אמר לא תקיפו (מלשון (אבות פ"ג מ"ד) החנוני מקיף) פאת ראשכם (ראשית ימוכם). **ולא תשחית את פאת זקנך**. כי חנוך לנער וגו' גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב, ו), ממילא ידיעת הפכים בשוה, כי הרגל נעשה טבע. **ושרט** (פגם) **לנפש לא תתנו בכשרכם**. בשביל בשרכם, הוא הגוף הנקרא בשר אדם, כי תיקון הגוף חורבן הנפש. **וכתבת קעקע לא תתנו בככם**. שלא יהיו עונותיכם חקוקים על עצמיכם:

ולא תלכו בחקות הגוי וגו' (ויקרא כג, כג-כד). על פי דאיתא פרק קמא דראש השנה (ד) כורש החמיץ, דכתיב (עזרא ג, ט"ז) חשחן ובני תורין וגו' להווא מתייבב להום כו' די להוון וגו' ומצליין לחיי מלכא ובנוהי. ופריך, דעביד הכי לאו מעליותא הוא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, ומשני

כאן בישראל, פירש רש"י שלכו לשמוע ואם מריעין לו אינו קורא תגר, כאן באומות העולם, אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר:

ובזה פירשתי (פ"ר ראה ד"ה וזהו) ראה אנכי נותן "לפניכם" דייקא היום ברכה וקללה (על דרך שדרשו (גיטין פ"ה), ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם (שמות כא, א), ולא לפני אומות העולם), והטעם שאתם רשאים לעשות בשביל שכר ועונש, לזה גמר ואמר את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם (דברים יא, כ"ב), בין בהיותו מתנהג עמכם בבחינת הוי"ה, רחמים, בין בבחינת אלהיכם, דין, כמו שפירש האלשיך (שם, כו ד"ה או יאמר), ואינכם קוראים תגר, משום הכי שרי לכם לעשות למען תחיון וטוב לכם:

ומורי זלתי (וישמח משה, ר"פ במדבר ד"ה ותל) פירש, כאן בישראל, רשאים לומר בשביל שיחיה בני, כי זה עצמו שיחיה בנו הוא רצון הבורא ב"ה, כי מקור הטוב רוצה להטיב לישראל, כי אהבתי אתכם אמר ה' (מלאכי א, ב), וכתיב (שם) ואהב את יעקב, ומהאי טעמא קיימא לן (אבות פ"ד מ"ב) שכר מצוה הוא עצמו מצוה, שבמה שמקבל טוב עושה בזה נחת רוח להבורא ב"ה. והיינו דכתיב (תהלים יח, כא) יגמלני ה' (אותו הגמול יחשב) כצדקי, והבן. מה שאין כן באומות העולם כתיב (מלאכי א, ג) ואת עשו שנאתי, וכשגמול טוב הוא רק על דרך (דברים ג, י) ומשלם לשונאיו אל פניו וגו', וכשאומר על מנת שיחיה בני, להנאתו הוא, על כן לאו מעליותא הוא, ע"כ דבריו זלתי. ובהו מתורץ קושית התוספות שם (ד"ה בשביל) מהא דתנן (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. דעל מנת לקבל דייקא, היינו שמכוון רק להנאת עצמו, אמר.

אבל כשמכוון בשביל לו נחת רוח, וזהו שאמר כאן ולי: את כל אלה (עונש, ואומר לכם) הרי אהבת שכר. ול כי אם ואני "אתננה" נחת רוח מה שאני לעשות על מנת כן לי תענוג מנתינת; אשר הבדלתי אתכם שכר (עונש) עבירה לי מזה, כמאמרם (פ) קלני מראשי, ושו

אמר אל הכהנים וגו' (כא, א). שאמר הכתוב (תהלי) וגו'. ואינו מובן כ הפשוט נראה לי דק ובני אהרן למה, ועי דאיתא בפרק קמא דקרי ליה בשמיה ר: דקרי ליה בשמיה ד: [פירש רש"י] דלא בתירה, הא לבתר רבי יהושע, עי"ש. יש בתורה פרד"ם. וכמה פנים, גבוה (תהלים כ"ד) איתא. כל אחד ואחד, נער ועל כן כשמלמד י לפרש לו לפי כחו

טובים בשביל שכל ועונש שלי, אז מה אני, מה
הטובות יש בי, דבשביל שכל ועונש של ענמו
אין לעבוד על מנת לקבל פרס, כי אם בשביל
שכל ועונש של הרבים.

והן הן דברי המשנה, עשה לך רב, פי' בשעת
עשיית המצוה תהיה כוונתך לשם שמים,
למדחל למאריה בגין דאיהו רב ושליט עיקרא
ושרשא דכל עלמין (וה"ק בראשית דף י"א), ולא
בשביל קבלת פרס, אמנם וקנה לך חבר כלומר
צמח שגוגע לתועלת זולתך, והוי דן את כל
האדם לכף זכות, ועל דרך שביאר בעבודת
ישראל (עמ"ס חבות) דהיינו שעל ידי מעשיו
הטובים יכריע את כל העולם לכף זכות. כי
לתועלת זולתו מותר לעשות על מנת לקבל
פרס, ואדרבה מצוה הוא להגיל נפש מישראל
ולדרוש שלומו וטובתו.

*

ה עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן
את כל האדם לכף זכות.

י"ב על פי מה שכתב א"י זללה"ה בייטב לב
(פי' קדושים) לפרש סמיכות הפסוקים, לא
משנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את
עמיתך ולא משא עליו חטא, כי כתב הבינה
לעמים (דרוש סד) על מאמרם ז"ל (ברכות ו): כל
אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים,
כלומר שאפילו אינו פונה פה להוכיח, כיון
שמתנהג ביראת שמים, דבריו ממילא נשמעים
מאליהם ועושים רושם בלב זולתו להתדמות
אליו בכל דרכיו הישרים, עכ"ד. וידוע וילקוט

מהלים רמז תרי"ד) כי אין אדם לומד אלא ממני
שכלו חפץ בו ואוהבו, ואם כן כדי שילמדו
ממנו אחרים לריך שהם יאהבוהו, וזה שאמר
לא משנא את אחיך בלבבך, וממילא גם הוא
יאהב אותך, כדכתיב (משלי כ יט) כמים הפנים
לפנים כן לב האדם לאדם. וכיון שהוא יאהבך,
אם כן כאשר הוכח את עצמך, בזה תוכיח את
עמיתך בלי מונח שפתיים, ולא משא עליו חטא,
כלומר לא תטרוך לישא עליו חטא להזכיר צפה,
עכ"ד.

וזה שאמר עשה לך רב, ופי' במדרש שמואל
שיעשה את ענמו רב ומורה דרך לאחרים
ללמדם חוקי ותורת ה', עכ"ד. ועל זה מפרש
התנא כי הדרך המעולה כדי להדריך אחרים
הוא וקנה לך חבר, להמנהג באהבה אחוה
וריעות עם שאר בני אדם, שאז יאהבך גם כן
וישתוקקו לעשות כמוך, ושבו והוי דן את כל
האדם לכף זכות, שלא תטרוך להזכיר חסרונם
צפה כדי להוכיחם, אלא כאשר יראו התנהגותך
ביראת שמים יושפעו מאליהם לעשות הטוב
והישר בעיני ה'.

L

*

משנה ז

הרחק משכנ רע ואל תתחבר לרשע.

י"ג הכוונה, דהנה מודעת זאת כי המעלות
והמדות טובות נחלקים צבני אדם, לא
ראי זה כראי זה, יש מהן מארי תורה, זה
במקרא זה בתלמוד וזה בהלכה, יש מהן מארי
תפלה, יש מהן מארי נדקה, ויש מהן מארי

גנה של
זאת או
התקשר
ישראל,
ג. רומז
האדם,
אבריו

הוי דן

בייטב

פי מה

ה אחת

בעבירה

ל (לעיל

ות הרב

יל שכל

יע את

ת להם

אי נכון

ה ענמו

ויקרא

כן שלא

ט ולכל

אן משנה

כשאני

מעשים